

Gintautas Surgailis

**DRAUGIŠKŲ VALSTYBIŲ KARININKAI LIETUVOS
KARINĖJE TARNYBOJE 1919-1920 METAIS**

1919 metų pradžioje, sparčiai augant Lietuvos kariuomenei, labai aiškiai buvo juntamas karininkų, ypač vyresniųjų, stygius. Tad 1919 m. sausio 25 d. įkurta Karo mokykla. Tačiau paruošti naujus karininkus reikėjo ilgesnio laiko, nors jie ir buvo mokomi pagal sutrumpintą kursą. Be to, draugiškos Lietuvos valstybės ėmė abejoti, ar jaunųjų Lietuvos karininkų vadovaujama kariuomenė sugebės sėkmingai vykdyti jai keliamas užduotis. Jų manymu, tinkamą kariuomenę galės suorganizuoti tik prityrę karininkai.

Lietuvos valdžiai teko atsižvelgti į šią nuomonę bei esamą padėtį ir ieškoti išeities samdant svetimų armijų karininkus ir, nepaisant sunkios ekonominės Lietuvos padėties, mokėti jiems didelius (tų laikų mastu) pinigus. Kitos išeities nebuvo. Lietuvos atstovams draugiškose šalyse buvo duotas nurodymas ieškoti specialistų Lietuvos kariuomenei.

Vokiečiai karininkai Lietuvos karinėje tarnyboje

Karą pralaimėjusioje Vokietijoje buvo nemažai karininkų, kurie, paleisti iš kariuomenės, ieškojo darbo. 1919 metų pradžioje keletas jų buvo pakviesti į Lietuvos kariuomenę. Sausio 28 d. pasamdytas vokiečių inžinierius Vaitagas (Weitag). Jis buvo priimtas valdininku ypatingiems reikalams prie kariuomenės

Tiekimo skyriaus ir paskirtas į Inžinerijos dalį.¹ Vasario 1 d. karininku ypatingiems reikalams prie Tiekimo skyriaus priimtas antras vokiečių leitenantas Valteris Rosus (Walter Rossu).² Vasario 9 d. hauptmanas Šrėderis (Schreder), oberleitenantai Šmitas (Schmidt) ir Beme (Böme) paskirti dirbti krašto apsaugos ministerijos aparate.³ Vasario 18 d. buvęs vokiečių armijos karininkas Halas (Hall) paskirtas Panevėžio srities apsaugos viršininko būrio instruktoriumi, kovo 7 d. hauptmanas Virtas (Virth) - Artilerijos dalies kariniu instruktoriumi, kovo 10 d. hauptmanas R. Trentepolis (Rudolf Trentepohl) - Inžinerijos dalies kariniu instruktoriumi.⁴ Kovo 17 d. darbui krašto apsaugos ministerijoje buvo pasamdytas majoras Šrėderis (Schreder) bei jam patarnaujantis kareivis.⁵

Pagal sutartį hauptmanams (kapitonams) buvo mokama algos 1 200 markių mėnesiui, oberleitenantams (vyresniesiems leitenantams) po 1 000 markių. Be to, jie gaudavo 600 markių dienpinigių bei 100 markių butpinigių.

Minėti karininkai Lietuvos kariuomenėje išbuvo neilgai. Taip hauptmanas Šrėderis, oberleitenantai Šmitas ir Breme tarnavo iki 1919 m. balandžio 1 d.⁶ Kiti kiek ilgiau.

1919 metų pradžioje pradėjus kurti Lietuvos karo aviaciją, savų lakūnų beveik neturėta. Juos greitai paruošti buvo neįmanoma, o frontas nelaukė, todėl nuspręsta samdyti demobilizuotus vokiečių kariuomenės lakūnus. Vasario 24 d. buvo pasamdyti F. Šulcas (Fritz Schulz), H. Roteris (Harri Rotter), Erichas Kulikovskis (Erich Kulikovski), R. Trentepolis ir R. Kemeris (Richard Kemer) - lakūnais, E. Šulcas (Erich Schulz) - žvalgu ir Cifertas (Zifert), Albrechtas (Albrecht), Folhartas (Vollhart), Žilinskas ir Ruminskas - motoristais.⁷

Nors visi minėti lakūnai bei technikai vokiečių kariuome-

-
- 1 Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr.31. 1919 m. vasario 19 d.
 - 2 Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr.29. 1919 m. vasario 13 d.
 - 3 Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr.31. 1919 m. vasario 16 d.
 - 4 Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr.31. 1919 m. vasario 16, Nr.36. 1919 m. vasario 24, Nr.44. 1919 m. kovo 7 d.
 - 5 Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr.64. 1919 m. balandžio 10 d.
 - 6 Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr.64. 1919 m. balandžio 10 d.
 - 7 Mūsų sparnai. Kaunas, 1929. P.15.

nėje nebuvo karininkai, bet tik užėmė karininkų vietas (Offizierstellvertreter), tačiau jie sutiko stoti į Lietuvos kariuomenę tik su ta sąlyga, kad bus laikomi karininkais. Sutarta lakūnams ir žvalgams mokėti po 1 500 auksinų į mėnesį bei po 50 auksinų už kiekvieną skraidymo valandą.

Kiek vėliau buvo pasamdyti lakūnas Vainšenkas (Wein-schenk) ir žvalgai Leichneris (Leichner), Dytrichas (Dietrich) ir Švėzigas (Schwesig). Erichas Šulcas pradžioje buvo paskirtas aviacijos dirbtuvių vedėju.⁸

1919 m. gegužės 28 d. buvo sudarytas aviacijos kovos būrys, kuris 1919 m. birželio 13 d. perkeltas į Uteną. Būrio vadas buvo karininkas Šalkauskas, pilotai - lietuviai P. Hiksa ir vokiečiai E. Kulikovskis, F. Šulcas, H. Roteris ir Vainšenkas. Būryje taip pat buvo 5 žvalgai: 4 lietuviai ir vokiečiai Dytrichas.⁹

Spalio 28 d. Kauno aerodrome nukrito ir žuvo vokiečių pilotas leitenantas Šulcas. Lietuvos vyriausybė jo šeimai, pagal kontrakto sąlygas, sumokėjo 30 000 auksinų.¹⁰

1919 m. spalio 28 d. H. Roteris su lėktuvu pabėgo į Vokietiją. Jo pabėgimo istorija gana įdomi. 1919 m. spalio 16 d. netoli Obelių, sugedus motorui, nusileido skridęs iš Rusijos į Vokietiją vokiečių keleivinis "Junkers" tipo lėktuvas vardu "Annelise". Lėktuvu skrido 3 keleiviai, iš kurių Enver-Paša ir Kamal-Paša buvo turkai. Kadangi nė vienas neturėjo leidimo skristi per Lietuvą, tai lakūnas ir keleiviai buvo areštuoti. Keleiviai į Kauną atgabenti geležinkeliu, o lakūnas, prižiūrimas žvalgybos skyriaus valdininko Dunajevo, į Kauną atskrido pats. Turkai kažkokiu būdu susirišo su H. Roteriu, kuris už gerą atlyginimą pažadėjo padėti jiems pabėgti.

Spalio 28 d. H. Roteris, pasisodinęs į lėktuvą "L.V.G.C.-VI" vieną aviacijos mokyklos mokinį žvalgą, pakilo iš aerodromo, neva pamokyti mokinį. Po kurio laiko lėktuvas nusileido pievoje netoli Kauno. H. Roteris liepė mokiniui patikrinti karbiuratorių. Tuo metu prie lėktuvo lydimi kareivio priėjo minėti turkai.

8 Ten pat. P.78.

9 Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos. 1918-1940 m. Chicago, 1986. P.177.

10 Krašto apsaugos ministerijos raštas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai // LVA. F.384. Ap.3. B.55. L.16.

H. Roteris jiems įteikė po pistoletą ir įsakė kareiviui bei mokinui iškelti rankas aukštyn, o patys, sėdę į lėktuvą, nuskrido.

Tą pačią dieną iš Tilžės buvo gauta H. Roterio telegrama, kad lietuviai gali pasiimti lėktuvą, atidavę jo ir turkų daiktus bei dar nesumokėtą algą.¹¹

Tą pačią naktį visi Lietuvos aviacijoje tarnavę vokiečiai bei tą naktį budėjęs lakūnas Jancevičius (kuris buvo įtartas, kad žinojo apie rengiamą pabėgimą) buvo suimti, išskyrus R. Kemerį, R. Trentepolį ir Leichnerį, kurie jau anksčiau buvo pasitraukę iš tarnybos.

Suimtieji vokiečiai, juos ištardžius, lapkričio 4 d. buvo paleisti iš daboklės, o lapkričio 15 d., kaip nepatikimi, atleisti iš tarnybos ir išsiųsti į Vokietiją.

Nors šie vokiečių lakūnai Lietuvos kariuomenėje tarnavo tik už pinigus ir jų tarnyba taip netikėtai buvo nutraukta, tačiau reikia pripažinti, kad jie daug prisidėjo kariaujant su bolševikais ir rengiant jaunos lietuvius lakūnus.

Po šių įvykių iš tarnybos Lietuvos kariuomenėje taip pat buvo atleisti visi kiti vokiečių karininkai ir įsakyta jų nepriimti, nors norinčių tarnauti buvo nemažai. Į Lietuvos kariuomenę iš Vokietijos teritorijos galėjo įstoti tik Prūsijos lietuviai.¹²

Švedų karininkai Lietuvos kariuomenėje

Atleidus vokiečius, Lietuvos aviacijoje liko vienas pilotas karininkas P. Hiksa bei švedų kariuomenės majoras O. Dalbekas (O. Dahlbeck).

O. Dalbekas į Lietuvos kariuomenę buvo paskirtas aviacijos instruktoriumi. Tai buvo prityręs lakūnas, buvęs Švedijos jūrų aviacijos viršininkas. Į Lietuvą jis atvyko su kitais švedų karininkais, kuriuos 1919 metų pradžioje užverbavo Lietuvos valstybės atstovas prie Švedijos karališkosios valdžios J. Aukštuolis. Jis buvo susitaręs su 18-20 karininkų, tačiau Lietuvos kariuomenės vadovybė į tarnybą tepriėmė tik tris. Be jau minėto aviacijos majoro O. Dalbeko, į Lietuvą atvyko kavalerijos

¹¹ Mūsų sparnai. P.20-21.

¹² Krašto apsaugos ministerijos kanceliarijos raštas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai // LVA. F.384. Ap.3. B.55. L.19.

majoras Karlas Hoegeris (Carl Hoeger) ir pėstininkų pulkininkas leitenantas F. Arnbergeris (F. Arnberger).

K. Hoegeris buvo žinomas kavalerijos specialistas. 1919 m. gegužės 12 d. jis skiriamas 1-ojo kavalerijos pulko vadu. Pulku vadovavo iki liepos 1 d., kai buvo paskirtas instruktoriumi prie krašto apsaugos ministro. Vadovavimą kavalerijos pulkui perėmė pulkininkas Pr. Jackevičius.

1919 m. rugpjūčio 17 d. K. Hoegeris iš tarnybos Lietuvos kariuomenėje buvo atleistas.¹³

F. Arnbergeris irgi buvo prityręs karininkas. Jis aštuoneirus metų buvo tarnavęs Argentinoje, kur organizavo krašto apsaugą. 1917-1918 metais pagarsėjo Suomijoje kaip pėstininkų kariuomenės organizatorius. Iki išvykdamas į Lietuvą, tarnavo generolo K. Manerheimo štabe.¹⁴ Kontraktą su Lietuvos valdžia jis pasirašė 1919 m. balandžio 1 d.¹⁵ Pasibaigus terminui, kontraktas su juo buvo pratęstas, ir jis Lietuvos kariuomenėje tarnavo iki 1920 m. balandžio 1 d. Krašto apsaugos ministerijos vadovai jį charakterizavo šitaip: "žmogus ištikimas ir sąžiningas."¹⁶ Savo patarimais jis daug prisidėjo sutvarkant Lietuvos pėstininkų kariuomenę.

Iš 1920 m. kovo 16 d. Užsienio reikalų ministerijos rašto žinome, kad jis buvo ketinęs pasilikti Lietuvoje. Rašte rašoma: "Švedai pulk. Arnbergas, štabskapitonas Šileris (Lietuvos pilietis - G.S.) ir agronomas Ektendal kreipėsi į žemės ūkio ir valstybės turtų ministeriją su prašymu atiduoti jiems nuomonę kokį dvarelių apie 300 dešimtinių didumo, kur jie galėtų užvesti pavyzdinį ūkį ir demonstruoti Švedijos ūkio žemdirbystės mašinas".¹⁷ Krašto apsaugos ministerija neprieštaravo, tačiau kaip ši istorija baigėsi dokumentų surasti nepavyko.

Archyvinuose dokumentuose dar yra minima, kad 1919

13 Lietuvos kariuomenė. Įsakymas Nr.80. 1919 m. gegužės 12 d.; Nr.118. 1919 m. liepos 27 d.; Nr.132. 1919 m. liepos 16 d.

14 J. Aukštuolio 1919 m. balandžio 5 d. raštas // LVA. F.384. Ap.2. B.19. L.1.

15 Kontraktas // Ten pat. L.53.

16 Krašto apsaugos ministerijos kanceliarijos viršininko raštas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai // Ten pat. Ap.3. B.55. L.178.

17 Ten pat. L.179.

metais Lietuvos kariuomenėje tarnavo švedų karininkas Martinas Ekstriomas (Martin Ekstrom). Jis 1919 m. spalio 22 d. buvo paskirtas instruktoriumi į Joniškėlio batalioną.¹⁸

O. Dalbekas tarnavo Lietuvos aviacijoje iki 1919 m. gruodžio 1 d. Pasamdžius anglų lakūnų, jis buvo atleistas. Apie O. Dalbeko veiklą Lietuvoje viename anglų misijos raporte parašyta: "Apie jo profesines geras puses labai mažai žinoma, bet jis dabartiniu laiku turi gerą praktiką ir jo darbas rodo didelį organizacinį talentą ir aukštai įvertintas."¹⁹ 1930 metais O. Dalbekas buvo apdovanotas 1-osios rūšies 3-iojo laipsnio Vyties Kryžiaus ordinu.²⁰

Visi su švedais sudaryti kontraktai buvo panašūs: atlyginimas - 800 švedų kronų bei per 1 000 (priklausomai nuo laipsnio) auksinų mėnesiui; žuvimo atveju - kompensacija šeimai 10 000 švedų kronų, sužeidus - 250 kronų pensija iki gyvos galvos.

JAV karininkai Lietuvos kariuomenėje

Siekdama sustiprinti organizuojamą Lietuvos kariuomenę, Lietuvos vyriausybė tikėjosi paramos iš tautiečių Amerikoje. Kilo sumanymas suorganizuoti JAV lietuvių brigadą. Šiuo tikslu 1918 metais Lietuvos diplomatiniai atstovai Vakarų Europos valstybėse memorandumu kreipėsi į JAV ekspedicinio korpuso Europoje vadą generolą J. Peršingą (J.J. Pershing), prašydami leiti sudaryti iš Europoje esančioje JAV kariuomenėje tarnaujančių Amerikos lietuvių karių 10 000 savanorių korpusą.²¹

1919 m. vasario 14 d. Amerikos Lietuvių Tarybos vykdomasis komitetas įteikė JAV vyriausybei memorandumą, prašydamas leidimo formuoti savanorių dalinius iš lietuvių amerikiečių. Buvo galvojama sutelkti bent 6-7 tūkst. tarnybai Lietuvos kariuomenėje. 1919 m. gegužės mėnesį amerikiečių misijos Lietuvoje nariui plk. Daulėjui (Dawley) įteiktame rašte krašto apsaugos ministras A. Merkys aiškino, kad savanorius suburtų Ameri-

18 Lietuvos kariuomeni. Įsakymas Nr.180. 1919 m. lapkričio 6 d.

19 LVA. F.384. Ap.2. B.19. L.26.

20 Įsakymas kariuomeni. Nr.30. 1930 m. birželio 23 d.

21 Čepėnas P. Naujausių laikų Lietuvos istorija. T.2. Chicago, 1986. P.350.

kos lietuvių organizacijos, o tų savanorių pervežimu rūpintųsi pati Lietuvos vyriausybė.

Tokią amerikiečių lietuvių brigadą ar legioną iš 6 000 karių sutiko sutvarkyti amerikietis V. Švartautas (W.N. Swarthout), Lietuvoje veikęs Juododžio pavarde.²² 1919 m. rugpjūčio 26 d. Lietuvos prezidentas jam suteikė pulkininko laipsnį.²³ Lietuvos vyriausybė susitarimą su V. Švartautu patvirtino 1919 m. rugsėjo 13 d. Numatomos amerikiečių lietuvių brigados karininkai turėjo būti įvairių šakų specialistai, kurie sugebėtų tvarkyti Lietuvos geležinkelius, miškus ir rūpintis atstatyti karo sunaikintą ūkį.²⁴

Kai rimtai iškilo brigados pervežimo į Lietuvą klausimas, tai Amerikos vyriausybė atsisakė duoti laivus. Ji taip pat uždraudė savo piliečiams tarnauti svetimose kariuomenėse. Be to, paaiškėjo, kad brigadą Lietuvos vyriausybei teks išlaikyti iš savo lėšų. 1920 m. sausio 13 d. brigados klausimas buvo svarstytas krašto apsaugos ministerijoje. Ministras A. Merkys siūlė brigadą sumažinti iki 1 000 žmonių. Ypač neigiamai apie brigadą atsiliepė Inžinierijos dalies vadas kapitonas J. Sližys. Jo nuomone, amerikiečiai, pakliuvę į Lietuvos sąlygas ir gaudami Lietuvos kariuomenėje mokamas algas, greitai pavirs bolševikais. Tačiau viską gerai apsvarsčius, buvo pritarta plk. Gedgaudo minčiai, kad brigados organizavimo idėjos nutraukti negalima, nes antraip nutrūks ryšiai su JAV valdžia ir Amerikos lietuviais.²⁵

Jeigu Lietuvos kariuomenėje tarnauti norinčių Amerikos lietuvių kareivių buvo, o keliasdešimt savo iniciatyva net atvyko į Lietuvą, tai su lietuviais karininkais reikalai buvo prasti. 1919 metų pabaigoje Paryžiuje norinčių tarnauti lietuvių brigadoje buvo užsiregistravę 300 karininkų, tačiau tarp jų nebuvo nė vieno lietuvių,²⁶ todėl tarnybai Lietuvoje teko parinkti nelietuvius karininkus.

22 Ten pat. L.350-351.

23 Raštas pulkininkui W. Swarthout // LVA. F.384. Ap.2. B.22. L.39.

24 Čepėnas P. Naujausių laikų Lietuvos istorija. T.2. P.351.

25 Krašto apsaugos ministerijos 1920 m. sausio 13 d. posėdžio protokolas // LVA. F.384. Ap.2. B.9. L.14-15.

26 Ten pat. L.15.

Kiekvienas stojantis į Lietuvos karinę tarnybą amerikietis karininkas sudarydavo tokią sutartį:

„ŠIUOMI LAI BUS ŽINOMA IR SUTARTA,

kad pilietis įstoja Lietuvos valdžios tarnystėn, kai po narys Amerikos legiono Lietuvių Armijos, trims metams, jei nebus paliuosuotas anksčiau ir kad Lietuvių valdžia per savo teisėtai paskirtus viršininkus šiuomi pasižada:

- 1) kad gaus kas mėnuo, kol tarnystėje Lietuvių valdžios, namie ir užsienyje algą, atsakomą jo laipsniui ir rangai, kaip tai yra numatyta mokesnių sąrašė, pridėtu prie šio dokumento.
- 2) kad Lietuvių valdžia rezervuoja sau teisę paliuosuoti nuo tarnystės, pasibaigus vieniems arba dvejiems metams nuo įstojimo dienos, ir kad turi lygią teisę reikalauti pasiliuosuoti, pasibaigus vieniems ar dvejiems metams.
- 3) kad jeigu nei Lietuvių valdžia, nei nereikalaus paliuosavimo ar pasiliuosavimo nuo tarnystės po virš minėtų pirmų ir antrų metų, tada pasiliks jie joje pilna tarnystė trejų metų skaitant nuo dienos paženklintos šiame dokumente.
- 4) kad Lietuvos valdžia pasibaigus šiam kontraktui, sulig paragrafo antro ir trečio šio dokumento turės parūpinti pirmos klasės transportą į Jungtinių Valstijų ar kokį kitą kraštą, kurį jis nurodytų.
Kad, pasibaigus šiam kontraktui, galės gauti bonusus, jei Lietuvos Valdžios Legislatūra kokius tam kada paskirtų.
- 5) kad jeigu būtų užmuštas ar sužeistas ir kaip kitaip sunegalėjęs, bepildydamas paskirtas priedermes kol tarnystėje, tai jis gaus tą pat mokestį, dovanas ar paskyrimus, koki bus skiriami Lietuvos valdžios (saviems) kariškiams panašiose sąlygose.
Šis dokumentas išduotas ir mano ranka patvirtintas mieste šią dieną mėnesį 19... metų.”²⁷

Karininkams buvo numatyti šie atlyginimai mėnesiui doleriais:

brigados generolui	- 400,
pulkininkui	- 350,
leitenantui pulkininkui	- 300,

27 LVA. F.929. Ap.8. B.5. L.5-6.

majorui	- 250,
kapitonui	- 200,
pirmajam leitenantui	- 166,
antrajam leitenantui	- 141. ²⁸

Pasamdyti į Lietuvos kariuomenės tarnybą amerikiečiai buvo skiriami į įvairias Lietuvos kariuomenės dalis. Taip majoras Dž. Aisbelis (John G. Isbell) buvo paskirtas į Inžinerijos dalį, kapitonas E. Springeris (Edward Springer) - į Generalinį štabą, pirmasis leitenantas (vyresnysis leitenantas - G.S.) Dž. Belas (John D. Bell) - į 2-ąjį pėstininkų pulką, leitenantas H. Pritšardas (Harold Pritchard) - į 2ąjį atsargos batalioną²⁹, kapitonas A. Vymanas (Abraham Wyman) - į geležinkelius.³⁰ 1920 m. sausio 18 d. krašto apsaugos ministras įsakė majorui R. Tornberui (Risher W. Thornberry) suformuoti šarvuotąjį traukinį.³¹ Ši užduotis buvo atlikta gana gerai.

Vertėjais tarnavo lietuvių kilmės amerikiečiai kapitonai V. Lazdynas ir J. Bielskis, eilinis Antanas Minkštimas.

1919 metų gruodžio mėnesį amerikiečių karininkai buvo sutelkti į Lietuvių amerikiečių brigadą. 1920 m. vasario 22 d. Kaune prasidėjus bolševikų sukurstytam kareivių sukilimui, lietuvių brigados karininkai, susitarę su Lietuvos kariuomenėje tarnavusių Anglijos karininkų viršininku F. Krozeriu (Frank Percy Crozier), nutarė padėti lietuviams malšinti sukilimą. Anglų ir amerikiečių karininkai buvo paskirti patarėjais prie lietuvių dalinių. Malšinant sukilusius aviacijos karius Aleksote, lt. S. Haris (Samuel J. Harris) buvo sunkiai sužeistas ir tuoj mirė. Po mirties jis buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordinu. Veliono motinai išmokėta pensija. Amerikos lietuviai 1922 m. liepos 20 d. Arlingtono karių kapinėse jam pastatė marmurinį paminklą su įrašu: "Pastatė lietuvių sūnūs ir dukros gyvenantys Amerikoje" ("Erected by the Lithuanians and sons and daughters of

28 Karininkų užmokesčio lentelė // Ten pat. L.7.

29 Lietuvos kariuomenėi. Įsakymas Nr.216. 1920 m. vasario 6 d.

30 Amerikos lietuvių brigados štabo įsakymas // LVA. F.929, Ap.8, B.15, L.9.

31 Krašto apsaugos ministro raštas maj. Thornberry // Ten pat. F.384, Ap.2, B.21, L.52.

Lithuanians in Ameriça").³²

Amerikiečiai karininkai ir kareiviai gyveno Kaune "Metropolio" viešbutyje ir Lietuvos iždui tai kainavo nemažus pinigų.³³ Be to, reikia pažymėti, kad šie kariškiai, nepaisydami varganos Lietuvos padėties, sau reikalavo labai prabangaus, taigi ir brangaus, išlaidavimo. Štai, pavyzdžiui, kaip brigados vadovybės reikalavimu turėjo būti maitinami Amerikos samdiniai eilinę dieną:

Pusryčiai:

sriuba, sardinėlės, sūris ar dešra arba blynukai, šokoladas, kava.

Karštas rytinis valgis:

sriuba, žuvies, mėsos ar kumpio porcija, žalumynai, kava.

Karštas vakarinis valgis:

sriuba, mėsos porcija, žalumynai, arbata arba kava.

Karšti gėrimai:

karšta sriuba arba karšta arbata ar kava.³⁴

Žinoma, Lietuvos vadovybė, net ir norėdama, visų reikalavimų patenkinti negalėjo.

Amerikiečiai karininkai į savo darbą Lietuvos kariuomenėje žiūrėjo gana nerūpestingai ir naudos iš jų buvo nedaug. Pulkininkas V. Švartautas (Juododis) savivaliavo, savo nuožiūra kėlė karininkams laipsnius bei atlyginimus. Nors Lietuvos vyriausybė tų sprendimų nepripažino, tačiau tai trikdė normalų darbą.

Iš 1920 m. sausio 20 d. krašto apsaugos ministro A. Merkio rašto Lietuvos pasiuntinybei Prancūzijoje matyti, kad V. Švartautas 1920 metų pradžioje buvo išvykęs į Angliją. A. Merkys rašė: "Generolas Swarhout Londone niekieno neįgaliotas ir negali samdyti ir kvieisti Lietuvon karininkų. Jo pakviestiems karininkams nieko nemokėti... Į Lietuvos armiją ir Amerikiečių brigadą abelnai jokių svetimtaučių nepriimti."³⁵

1920 m. vasario 6 d. V. Švartautas išvyko 3 dienų atosto-

32 Žadvydas O. Papildomos žinios apie žuvusį JAV leitenantą S.J. Harris // *Karys*. 1969. Nr.1. P.24.

33 Amerikos karininkai ir kareiviai užlaikomi Metropolio viešbutyje // *LVA*. F.384. Ap.2. B.21. L.51.

34 Dienos valgiaraštis // *LVA*. F.929. Ap.8. B.5. L.26.

35 *LVA*. F.384. Ap.2. B.21. L.50.

gų ir į tarnybą nebegrižo.³⁶ 1920 m. kovo mėnesį krašto apsaugos ministras gavo kovo 3 d. datuotą amerikiečių kapitono E. Kilpatriko (Emmett Kilpatrick) laišką. Laiške jis rašė, kad Paryžiuje buvo užėjęs į JAV pasiuntinybę. Prieš tai tenai buvo lankešis plk. V. Švartautas ir labai neigiamai atsiliepęs apie Lietuvą ir Amerikiečių brigadą. E. Kilpatrikas rašė, kad jis šiuos šmeižtus paneigęs.³⁷

Amerikiečių karininkų algos, palyginus su Lietuvos karininkų algomis, buvo labai didelės. Stokodama lėšų, Lietuvos vyriausybė buvo priversta su jais sudarytus kontraktus nutraukti anksčiau laiko. Kai kurie karininkai jau buvo atleisti 1920 vasario 6 d., visi likusieji - kovo 4 d.

Kaip ir kada buvo atsilyginta plk. V. Švartautui, dokumentų surasti nepavyko. Ilgas ir sudėtingas atsiskaitymas buvo su gydytoju majoru H. Valkeriu (Henry Lynn Walker). Jis, vykdamas iš Paryžiaus į Lietuvą, turėjo kartu atgabenti ir pirktus Lietuvos kariuomenei medikamentus, tačiau, patikrinus atvežtus vaistus, rastas jų stygius net už 91 788 auksinus. Nepaisant didelių mjr. H. Valkerio protestų, iš jo atlyginimo buvo atskaityta suma už trūkstamus medikamentus.³⁸

Visiems atleistiems amerikiečiams buvo išmokėtas vieno mėnesio atlyginimas į priekį.³⁹

Apskritai amerikiečių karininkai apie save paliko ne patį geriausią prisiminimą. Kaip matyti iš 1920 m. gegužės 6 d. krašto apsaugos ministro rašto Lietuvos atstovui Jungtinėse Amerikos Valstijose P. Žadeikiui "Ūpas Lietuvoj kviesti amerikiečius atšalo, pamačius, kad jie daugiau biznieriai..."⁴⁰

36 Krašto apsaugos ministerijos kanceliarijos viršininko raštas krašto apsaugos ministrui // LVA. F.929. Ap.8. B.5. L.26.

37 E. Kilpatriko laiškas // LVA. F.384. Ap.3. B.55. L.184-186.

38 Išmokėjimo lapas // LVA. F.929. Ap.8. B.14. L.2.

39 Krašto apsaugos ministerijos raštas // LVA. F.384. Ap.2. B.22. L.37.

40 LVA. F.384. Ap.2. B.22. L.73.

Lentelė Nr.1.

Žinios apie Lietuvos kariuomenėje tarnavusius amerikiečius

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Laipsnis	Istojimo į Lietuvos kariuomenę data	Atleidimo data	Sumokėta suma už tarnybą Lietuvos kariuomenėje (markėmis)
1	William N. Swarthout	plk.	1919.XII.31	1920.II.6	?
2	John G. McAllister	mjr.	1919.X.16	1920.II.10	52'220,35
3	John G. Isbell	mjr.	1919.X.10	?	39'721,42
4	Henry Lynn Walker	mjr.	1919.IX.16	1920.III.4	91'786,65
5	William D. Rosencrantz	mjr.	1919.IX.28	1920.III.4	59'675,10
6	Risher W. Thornberry	mjr.	1919.IX.28	1920.II.6	27'379,50
7	Fred T.W. Boswell	kpt.	1919.IX.18	1920.III.4	48'177
8	Denzil R. Frick	kpt.	1919.IX.3	1920.II.6	39'297,06
9	Emenett Kilpatrick	kpt.	1919.IX.23	1920.III.4	47'857
10	Edward F. Springer	kpt.	1919.IX.4	1920.III.4	31'458,96
11	Fred B. Stevens	kpt.	1919.IX.6	1920.III.4	46'617
12	Thomas H. Windsor	kpt. ^{a)}	1919.VIII.23	1920.III.4	30'000
13	Abraham Wyman	kpt.	1919.VIII.25	1920.III.4	45'000
14	Samuel J. Harris	vyr.ltn.	1919.IX.6	1920.II.24	40'207
15	John D. Bell	ltn.	1919.X.16	1920.I.27	16'623
16	Harold Pritchard	ltn.	1919.IX.9	1920.II.6	28'509,46
17	J.R. Thomas	ltn.	1919.VIII.28	1920.III.4	33'342
18	O.P. New Kirk ^{b)}	mjr.	1919.IX.29	?	?
19	Marcel A. Marre Aubree ^{c)}	?	1919.XI.1	1920.I.21	?
20	Albert Morris	kapralas	1919.VIII.28	1920.II.6	6'606,50
21	Willard M. Clark	vyr.serž.	1919.IX.8	1920.II.6	5'847,47
22	Orman L. Martin	seržantas	1919.IX.16	1920.II.6	4'434,16
23	James W. Gowoley	seržantas	1919.IX.31	1920.II.6	4'806
24	James E. Hackett	eilinis	1919.IX.8	1920.II.6	3'422,50

a) - Kituose šaltiniuose vyr. leitenantas.

b) - Asmens bylos nerasta. Pavardė ir laipsnis minimas V. Švartauto brigados karininkų sąrašuose.

c) - Nors sutartis buvo sudaryta, tačiau neaišku ar tarnavo Lietuvos kariuomenėje.

Lentelė sudaryta remiantis asmens bylomis // LVA. F.929. Ap.8. B.5-22.

Anglų karininkai Lietuvos kariuomenėje

Lietuvos vadovybė nutarė pasamdyti ir keletą anglų karininkų. Po gana ilgų derybų ir susirašynėjimo 1919 m. rugsėjo 19 d. į tarnybą Lietuvos kariuomenėje buvo priimtas brigados

generolas F. Krozeris. Jis į Lietuvos kariuomenę stojo be Anglijos valdžios žinios, nes 1919 m. rugpjūčio 19 d. iš Anglijos kariuomenės buvo demobilizuotas. Prieš įstodamas į Lietuvos kariuomenę, jis prašė, kad Lietuvos valdžia jam pakeltų laipsnį iš brigados generolo į generolo majoro. Prašymą grindė tuo, kad, turėdamas aukštesnį laipsnį, lengviau galės susikalbėti su Anglijos valdžios atstovais.⁴¹ Jo prašymas buvo patenkintas.

F. Krozeris buvo prityręs karininkas. Kaip matyti iš 1919 m. sausio 1 d. Anglijos 40-osios divizijos vado generolo majoro V. Pogtono (W.E. Pogton) rekomendacijos, tai buvo energingas, patyręs ir gabus organizatorius, vienas iš geriausių brigadų vadų, rekomenduotas vadovauti divizijai. Tarnybą Anglijos kariuomenėje jis pradėjo 1896 m. jaunesniuoju leitenantu. Tarnavo Anglijos kolonijoje, 4 metus dalyvavo karo veiksmuose Pietų Afrikoje. 1912 m. išėjo į atsargą, turėdamas kapitono laipsnį. 1914 m. vėl buvo mobilizuotas. Karo metu pakilo nuo kapitono iki brigados generolo. Du su puse metų vadovavo 119-ajai anglų pėstininkų brigadai Prancūzijoje.⁴²

Su F. Krozeriu buvo sutarta, kad reikalingus Lietuvai karininkus jis pasirinks pats. Savo padėjėju jis pasitelkė buvusį brigados štabo viršininką pulkininką A. Miuchidą (A. Muirhead)⁴³. Dauguma kitų jo pasamdytų karininkų anksčiau irgi buvo tarnavę jo vadovaujamoje 119-ojoje brigadoje.

Generolas F. Krozeris, jam atvykus į Lietuvą, buvo paskirtas Lietuvos kariuomenės inspektoriumi.⁴⁴ Jam turėjo būti mokama 135 svarų sterlingų mėnesinė alga.⁴⁵ F. Krozeris, susipažinęs su Lietuvos kariuomenės padėtimi, davė daug vertingų patarimų, į kuriuos dažnai buvo atsižvelgiama. Jis patarinėjo ne tik kariniais klausimais. Pavyzdžiui, susipažinęs su Teisingumo ministerijos veikla, jis pastebėjo jos darbe daug trūkumų ir ją ypač kritikavo dėl delsimo sprendžiant teisinius klausimus.⁴⁶

41 Ministrų kabineto posėdžio protokolo nuorašas // LVA. F.929. Ap.8. B.39. L.74.

42 Kopija konfidencialaus raporto apie brig. gen. F.P. Crozier // Ten pat. B.31. L.2, 3.

43 Krašto apsaugos ministerijos raštas // LVA. F.384. Ap.3. B.29. L.49.

44 Ten pat. L.43.

45 Suvestinių duomenų raštas // Ten pat. F.929. Ap.8. B.31. L.1.

46 F. Krozerio raštas // Ten pat. F.384. Ap.3. B.29. L.1-2.

1919 m. spalio 28 d. suėmus vokiečių lakūnus ir paskui juos išsiuntus, į Lietuvos aviaciją buvo pasamdyti prie Britų karo misijos Kaune buvę 4 anglai lakūnai. Majoras C. Karas (C.O. Carr) buvo paskirtas aviacijos dalies vadu. Jis jai vadovavo nuo 1919 m. lapkričio 15 d. iki 1920 m. vasario 18 d.⁴⁷ C. Karas buvo sumanęs atsikviesti į Lietuvą 40 anglų mechanikų, tačiau, Lietuvos karinei vadovybei nepritarus, šio ketinimo buvo atsisakyta.

Anglai buvo paskirstyti į įvairias dalis ir štabus. Jie savo darbo ėmėsi labai energingai. 1920 m. sausio 15 d. Kaune buvo įsteigti Laikinieji karininkų kursai, kurių viršininku buvo paskirtas plk. ltn. R. Monk-Masonas (R. Monck-Mason). Jis vadovavo kursams iki 1920 m. kovo 2 d.⁴⁸ Plk. A. Miuchidas (A.G. Muirhead), mjr. M. Milzas (M.C. Mills), vyr. ltn. V. Mačmenas (W.R. Marshman), ltn. R. Milardas (R.S. Millard) 1919 m. spalio 19 d. buvo paskirti į Generalinį štabą.⁴⁹ Prie Generalinio štabo taip pat buvo priskirti plk. ltn. H. Hemingas (H.G. Lamond-Hemming), plk. ltn. R. Monk-Masonas, plk. P. Vudsas (P.J. Woods), plk. C. Daudingas (C.C. Dowding), mjr. M. Hibertas (M.C. Hibbert), kapitonai C. Smitas (C.D. Smith), J. Flinas (J.D. Flynn), S. Linčas (S.A. Lynch).⁵⁰

Visi anglai karininkai, įstodami į tarnybą Lietuvos kariuomenėje, pasirašydavo tokio turinio iškilmingą pasižadėjimą:

"Aš , priimtas į Lietuvos Respublikos karinę tarnybą, iškilmingai prisiekiu ir patvirtinu, kad aš remsiu ir ginsiu Lietuvos Respublikos Konstituciją nuo visų išorės ir vidaus priešų ir įsipareigoju būti sąžiningas ir ištikimas jai. Aš savanoriškai be jokio paslėpto sumanymo ar ketinimo duodu šį įsipareigojimą tame, kad aš sąžiningai ir garbingai vykdysiu visus tarnybos, į kurią aš įstojau, reikalavimus. Te padeda man Dievas".⁵¹

Anglai karininkai Lietuvos kariuomenėje tarnavo pana-

47 Kario kalendorius 1930 Vytauto metams. P.82.

48 Lietuvos kariuomenei. Įsakymas Nr.272. 1920 m. kovo 16 d.

49 Lietuvos kariuomenei. Įsakymas Nr.184. 1919 m. lapkričio 17 d.

50 Lietuvos kariuomenei. Įsakymas Nr.205. 1919 m. gruodžio 15 d.

51 Iškilmingas pasižadėjimas // LVA. F.929. Ap.8. B.53. L.3. (Vertimas iš anglų kalbos).

šiai tiek pat, kaip ir amerikiečiai. Jie buvo atleisti 1920 m. vasario pradžioje, tik lakūnai - kovo 1 d.

Atleidus iš tarnybos anglų karininkus, atsiskaitant su jais, kaip ir su amerikiečiais, taip pat buvo nesusipratimų. Jie pareikalavo, kad atlyginimas nuo atleidimo dienos dar būtų išmokėtas už 3 mėnesius. Šis anglų reikalavimas 1920 m. vasario 3 d. buvo svarstomas Ministrų kabinete. Buvo nutarta, kad visi atleistieji Didžiosios Britanijos karininkai turi gauti algą iki atleidimo dienos, mokestį už septynias dienas kelionei į Angliją ir, remiantis Lietuvos įstatymais, algą už vieną mėnesį į priekį. Reikalavimas sumokėti už tris mėnesius buvo atmestas kaip nepagrįstas.⁵²

Reikia pažymėti, kad anglų karininkai apie save Lietuvos kariuomenėje paliko gerą įspūdį. Nuoširdžiais ir rimtais patarimais jie daug padėjo stiprinant Lietuvos kariuomenę. Tačiau, kaip ir amerikiečių atveju, darbą labai sunkino kalbos nemokėjimas.

Lentelė Nr. 2

Žinios apie Lietuvos kariuomenėje tarnavusius
anglus karininkus

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Laipsnis	Įstojimo į Lietuvos kariuomenę data	Atleidimo data	Sumokėta suma už tarnybą Lietuvos kariuomenėje (svarais sterl.)
1	E.P. Crozier	gen.mjr.	1919.IX.19	1920.III.1	906,21,13 ^{a)}
2	C.R. Taylor	plk.	1919.XI.12	1920.II.9	384,02,00
3	P.J. Woods	plk.	1919.XI.19	1920.III.1	303,17,08 ^{b)}
4	H.S. Lamond-Hemming	plk.	1919.XI.19	1920.II.9	407,19,04
5	C.C. Dowding	plk.	1919.X.30	1920.I.12	164,01,08
6	R. Monck-Mason	plk.ltn.	1919.X.25	1920.II.9	433,06,11
7	A.J. Muirhead	plk.ltn.	1919.X.2	1920.III.1	364,19,08
8	J. Newton ^{c)}	mjr.	1919.X.1	1920.I.1	218,12,06
9	C.E.G. Nye	mjr.	1919.XI.7	1920.II.9	289,10,03
10	E.C. Mills	mjr.	1919.X.2	1920.II.9	344,06,04
11	J.G. Hibbert ^{d)}	mjr.	1919.XI.12	1920.II.19	942,19,00
12	C.R. Carr	mjr.	1919.X.28	1920.III.1	463,09,10
13	J.E. Pereira ^{e)}	kpt.	1919.X.28	1920.III.1	371,26,12

⁵² Krašto apsaugos vice ministro A. Merkio raštas gen. Krozeriui // Ten pat. F.384. Ap.3. B.21. L.81.

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Laipsnis	Įstojimo į Lietuvos kariuomenę data	Atleidimo data	Sumokėta suma už tarnybą Lietuvos kariuomenėje (svarais sterl.)
14	P.R. Bowen	kpt.	1919.X.28	1920.III.1	360,27,00
15	F.G. McFie ^{f)}	kpt.	1919.X.28	1920.III.1	391,32,12
16	J.D. Flynn	kpt.	1919.X.28	1920.II.9	217,19,10
17	C.D. Smith	kpt.	1919.X.28	1920.II.9	217,19,10
18	S.A. Lynch	kpt.	1919.XI.9	1920.II.9	190,19,10
19	A.W. Saunders	kpt.	1919.XI.12	1920.I.17	b)
20	W.R. Marchman	vyr.ltn.	1919.IX.30	1920.II.9	235,00,00
21	R.S. Milard	ltn.	1919.IX.19	1920.II.2	144,08,05

- a) - 000,00,00 - svarai sterlingų, šilingai, pensai.
 b) - Nurodomas atlyginimas iki 1920 m. vasario 1 d., pilnos atsiskaitymo sumos nerasta.
 c) - Į Lietuvą atvykęs nebuvo.
 d) - 500 svarų sterlingų kompensacija už sužeidimą. Sužeistas 1920 m. sausio 9 d. Šiauliuose.
 e) - Atlyginimas apskaičiuotas autoriaus, remiantis keliais šaltiniais.
 f) - Nerasta duomenų.

Lentelė sudaryta remiantis: Lietuvos kariuomenei. Įsakymas Nr.303. 1920 m. balandžio 15 d.; LVA. F.384. Ap.3. B.55. L.4, 80.; F.929. Ap.8. B.35. L.118.; B.37. L.5, 9.; B.38. L.7, 18.; B.39. L.3, 13.; B.40. L.7.; B.44. L.6.; B.45. L.8.; B.47. L.16.; B.48. L.9.; B.51. L.7.; B.53. L.6.; B.54. L.9.

Prancūzijos karinės misijos parama Lietuvos kariuomenei

Politinėje ir karinėje srityse Lietuvai nemažai padėjo Prancūzijos karinės misijos viršininkas plk. ltn. C. Rebulas (C. Reboul). Lietuvos atžvilgiu jis buvo nusiteikęs labai geranoriškai ir daug padėjo savo patarimais. 1919 m. kovo 24 d. C. Rebulas aplankė Karo mokyklą, susipažino su parengtomis mokymo programomis ir jas sukritikavo. Savo rašte krašto apsaugos ministrui Prancūzijos karinės misijos viršininkas rašė: "Lietuvos kariuomenė negali būti paradų kariuomene, bet karo lauko kariuomene.

Išvada: Peržiūrėti visą programą praktikos požiūriu. Kuriai yra pasirengimas mūšiui."

C. Rebulas krašto apsaugos ministrui pasiūlė peržiūrėti

visą programą⁵³, ką vėliau ir padarė. Jis teikdavo daug patarimų ir kitais kariniais klausimais.

1919 metų pabaigoje - 1920 metais Prancūzijos karinės misijos karininkai Robinzonas (Robinson) ir Vandas (Vendt) dirbo instruktoriais Karininkų kursuose ir Karo mokykloje.⁵⁴

Daugiau prancūzų karininkų Lietuvos kariuomenėje nebuvo, nes Prancūzija rėmė Lenkiją ir dėl politinių sumetimų prancūzų karininkus samdyti Lietuvos kariuomenei buvo atsisakyta.

Latvijos karininkai Lietuvos kariuomenėje

Jeigu, kaip jau buvo minėta, Lietuvos kariuomenėje labai trūko vyresniųjų karininkų, tai Latvijos kariuomenė jų turėjo tikrai daug (palyginus su Lietuvos kariuomene). Tad 1920 metų liepos 22 - rugpjūčio 5 dienų laikotarpiu tarnauti į Lietuvos kariuomenės Generalinį štabą buvo pasamdyti pulkininkai Janas Vitolis (Jan Wihtol), Vilhelmas Kaminskis, papulkininkiai Vladimiras Ozolas ir Aleksandras Apsitis.⁵⁵

V. Ozolas, dėl tam tikrų nesutarimų su Latvijos karine vadovybe, tarnavo ne Latvijoje, bet Estijos kariuomenėje. Kai 1920 m. balandžio 14 d. Lietuvos Krašto apsaugos ministerija jam pasiūlė pereiti tarnauti į Lietuvos kariuomenę, mokant atlyginimą nuo 1 600 iki 1 800 auksinų mėnesiui, sutiko.⁵⁶ Lietuvos kariuomenėje jis tarnavo iki 1921 m. vasario 21 d.⁵⁷

Pulkininkas J. Vitolis ir papulkininkis A. Apsitis tarnavo Projektų komisijoje prie Krašto apsaugos ministerijos iki 1921 m. kovo 1 d.⁵⁸ Kiek laiko tarnavo V. Kaminskis dokumentų surasti nepavyko.

Nuo 1921 metų buvo atsisakyta svetimų valstybių karininkų paslaugų Lietuvos kariuomenėje. Vėliau jie Lietuvos kariuo-

53 Ten pat. - B.11. L.16.

54 Prancūzijos karinės misijos raštas krašto apsaugos ministro padėjėjui // Ten pat. L.274.

55 Lietuvos kariuomenei. Įsakymas Nr.408. 1920 m. rugpjūčio 21 d.

56 Krašto apsaugos ministerijos raštas Ozolui // LVA. F.384. Ap.3. B.55. L.218.

57 Įsakymas kariuomenei Nr.49. 1923 m. kovo 24 d.

58 Įsakymas kariuomenei Nr.47. 1921 m. kovo 1 d.

menėje atlikdavo tik karinę stažuootę.

Svetimšalių karininkų tarnyba Lietuvos kariuomenėje sunkiais 1919-1920 metais padėjo jai sustiprėti, išspręsti nemažai organizacinių klausimų, be to, svetimšalių tarnyba turėjo labai didelę moralinę reikšmę mūsų kariams, nes šių karininkų asmenyje tiesiogiai buvo jaučiama didžiųjų valstybių parama.

ARCHYVINIAI DOKUMENTAI APIE LIETUVOS KARIUOMENĖS ORGANIZAVIMĄ 1918-1919 M.

Vokietijos pralaimėjimas Pirmajame pasauliniame kare ir 1918 m. lapkričio 9 d. Vokietijoje įvykusi revoliucija pakirto vokiečių okupacinės valdžios pozicijas užgrobtuose kraštuose, tarp jų ir Lietuvoje. Susidarė palankios sąlygos Lietuvos valstybės atkūrimui. Jau 1918 m. lapkričio 11 d. pradėjo veikti A. Voldemaro vadovaujamas Ministrų kabinetas - Laikinoji Lietuvos vyriausybė, tačiau to neužteko. Siekiant realios valdžios, buvo reikalinga sukurti savas ginkluotąsias pajėgas, kurių 1918 m. pabaigoje dar nebuvo. 1918 m. lapkričio 23 d. paskelbtas pirmasis Krašto apsaugos ministerijos įsakymas buvo centrinio kariuomenės valdžios aparato kūrimo pradžia, Lietuvos kariuomenės formavimo užuomazga (dok. Nr.1). Prasidėjus raudonosios armijos invazijai į Lietuvą, 1918 m. gruodžio 29 d. pasirodė Laikinosios Lietuvos vyriausybės atsišaukimas kviečiantis savanorius stoti į Lietuvos kariuomenę (dok. Nr.2). Kvietimas buvo išgirstas. Karštos gimtosios žemės ir tautos meilės vedini iš atokiausių Lietuvos vietovių į Vilnių, Kauną, Marijampolę, kitus Lietuvos kariuomenės formavimo centrus traukė savanorių būriai. 1919 m. gegužės pradžioje Lietuvos kariuomenėje jų jau buvo apie 9 000 (dok. Nr.12). 1919 m. sausio 15 d. buvo paskelbta karininkų mobilizacija, o 1919 m. vasario 13 d. - 1897-1898 m. gimusių naujokų šaukimas kariuomenėn (dok. Nr.6).

Skelbiamuose dokumentuose atsispindi Lietuvos kariuomenės formavimo eiga, kariuomenės uniformos, laipsnių, pirmųjų pasižymėjimo ženklų (kryžiaus "Už Tėvynę", vėliau pavadinto Vyties Kryžiumi) įvedimas, matosi ir trūkumai, kliūtys, su kuriomis buvo susidurta pirmaisiais Lietuvos kariuomenės organizavimo metais.

Publikuojami dokumentai paimti iš Kariuomenės archyvo

dokumentų komplekso, saugomo Lietuvos valstybiniame archyve. Dauguma jų skelbiami pirmą kartą. Tvarkant dokumentus archeografiškai, dokumentų kalba ir stilius netaisyti. Tais atvejais, kai skelbiama tik dokumento dalis, praleistos dokumento dalys (nesusijusios su publikacijos tema ar antraeilės) žymimos daugtaškiu. Dokumentų autorių praleisti ir publikacijoje atstatyti žodžiai ar jų dalys pažymėti laužtiniais skliaustais. Pasitaikančios dokumentuose rezoliucijos pateikiamos po dokumento autoriaus parašo prieš dokumento signatūrą.

Dokumento signatūroje nurodomi dokumento šifras (fondo, aprašo, bylos, lapų numeriai), dokumento originalumas, jo pagaminimo būdas. Kadangi skelbiamų dokumentų dauguma rašyta mašinėle, tokių dokumentų pagaminimo būdas nenurodomas.

Dokumentų publikaciją parengė Lietuvos valstybinio archyvo vyriausiasis archyvistas Kazimieras Tamašauskas.

Nr. 1

KAM įsakymas dėl Apsaugos tarnybos įsteigimo, ministerijos štabo viršininko paskyrimo bei 1-ojo Lietuvos kariuomenės pulko organizavimo

Vilnius

1918 m. lapkričio 23 d.

1

Steigiu Apsaugos tarnybą iš šių asmenų: plk. S.Chaleckio; pplk. S.Nastopkos ir pplk. daktaro V.Nagevičiaus.

2

Plk. J.Kubilių skiriu Apsaugos ministerijos štabo viršininku.

3

Plk. J.Galvydį-Bykauskį skiriu vadu 1-ojo pulko, steigiamo Alytuje. Jam įsakau tuojau pradėti priruošiamąjį darbą ir pasirinkti sau reikalingąjį kadrą.

Prof. A. Voldemaras
Apsaugos ministeris

Plk. J. Kubilius
Štabo viršininkas

F.384. Ap.3. B.4. L.8.

Originalas.

TOKIA BUVO PRADŽIA

APSAUGOS MINISTERIJAI.

Įsakymas.

№ 1.

Lapkričio 23 d. 1918 m.

V i l n i u s .

§ 1.

Steigiu Apsaugos Tarybą iš šių asmenų: pulkininko Č e s l e c k i o ,
papulkininko M a s t o p k o s ir papulkininko-daktaro H e g e v i -
š i a u s .

§ 2;

Pulkininką K u b i l i ū skiriu Apsaugos Ministerijos Stabo viršini-
ninku.

§ 3.

Pulkininką G a l v y d i - B y k a u s k i skiriu vadu pirmojo pulko,
steigiamojo Alytuje.

Jam įsakau tuojau pradėti priruošiamąjį darbą ir pasirinkti sau rei-
kalingąjį kadrą.

A p s a u g o s M i n i s t e r i s .

Prof. A. Vokietėnas.

STABO VIRŠININKAS.

, Pulkininkas.

J. Šturbulis

KAM įsakymo Nr. 1 faksimilė

"Įsakymas Apsaugos ministerijai", Nr. 1. 1918 m. lapkričio 23 d.
Spaudinys.

Nr. 2

Laikinosios Lietuvos vyriausybės atsišaukimas į Lietuvos piliečius dėl savanorių šaukimo į krašto apsaugą

Vilnius

1918 m. gruodžio 29 d.

Vyrai! Ne kartą Lietuvos priešai norėjo uždėti ant mūsų amžiną nepakeliamą jungą, bet mūsų Tėvyne nenugalėta. Ji gyva.

Šiandien visi išgirdome laisvės rytojų švintant: Lietuvos nepriklausomybė neša visiems laisvę ir laimę; tad ginkime Nepriklausomą Lietuvos valstybę! Vienybėje, kaip broliai, pasidavę kits kitam rankas, eikime drąsiai į kovą, visi, kaip vienas, stokim už Tėvynę!

Lietuva pavojuje!

Vokiečių kariuomenei atsitraukiant, jau įsibrovė Lietuvon svetimoji Rusijos kariuomenė. Ji čina, atimdama iš mūsų gyventojų duoną, gyvulius ir mantą. Jos palydovai - badas, gaisrų pašvaistrės, kraujo ir ašarų upeliai.

Tad ginkim Lietuvą! Parodykim, jog esame verti amžiais kovotos laisvės: šiandieną Lietuvos likimas mūsų pačių rankose.

Nelaukdami toliau nė valandos, kas myli Lietuvą, kas trokšta laisvės, kas pajėgia valdyti ginklą, stokime visi į Lietuvos krašto apsaugą. Būrių būriais eikim iš kaimų, viensėdijų, miestų ir miestelių, eikime iš visų Lietuvos kraštų laisvės ir Tėvynės ginti. Stokime drąsiai pirmi į kovą!

Drąsiai, be baimės, kaip mūs tėvai ir sentėviai, užstokim priešams kelią, pakelkim žygį už mūsų Motiną Tėvynę, už Lietuvos Valstybę!

M. Sleževičius
Ministeris pirmininkas

M. Velykis
Krašto apsaugos ministeris

F.923. Ap.1. B.52. L.2.

Originalas

Nr. 3

Iš Ministrų kabineto posėdžio, kuriame ministras pirmininkas M.Sleževičius informavo apie kariuomenės organizavimo eigą, protokolo
1919 m. sausio 11 d.

TOKIA BUVO PRADŽIA

Į LIETUVOS PILIECIUS.

Vyrail! Nekartą Lietuvos priešai norėjo uždėti ant mūsų amžiną nepakeliamą jungą, bet mūsų Tėvynė nepergalėta. Ji gyva.

Šiandien visi išvidoms Laisvės rytojų švintunt; Lietuvos nepriklausomybė neša visiems laisvę ir laimę; tai ginkime Nepriklausomą Lietuvos Valstybę! Vienybėje kaip broliai padavę kiti kitam rankas eikime drąsiai į kovą, visi kaip vienas stokim už tėvynę!

Lietuva pavejuje!

Vokiečių kariuomenė atsitraukiant jau įsibrovė Lietuvon svetimėji Rusijos kariuomenė. Ji eina atimdama iš mus gyvenėjų duoną, gyvulius ir mantą. Jos palydovai - badas, gaisrų pašvaistės, kraujo ir ašarų upeliai.

Tai ginkim Lietuvą! Parodykim, jog esame verti amžiais kvotos laisvės; šiandieną Lietuvos likimas mūsų pačių rankose.

Nelaukdant toliau nei valandos - kas myli Lietuvą, kas trokšta laisvės, kas pajiegia valdyti ginklą - stokime visi į Lietuvos krašto apsaugą. Burių buriais eikime iš kaimų, viensėdijų, miestų ir miestelių, eikime iš visų Lietuvos kraštų laisvę ir Tėvynę ginti. Stokime drąsiai pirmi į kovą!

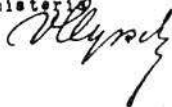
Drąsiai be baimės, kaip mus tėvai ir sentėviai užstokim priešamą kelią, pakelkim žygį už mūsų Motyną Tėvynę už Lietuvos Valstybę.

Ministeris Pirmininkas

Krašto Apsaugos Ministeris

Karininkas

Laikinosios Lietuvos vyriausybės atsišaukimo į piliečius originalo faksimilė (F.384. Ap.3. B.38. L.7)

/.../

Ministeris pirmininkas praneša, kad organizacija kariuomenės eina sparčiai: gauta kulkosvaidžių, artilerijos, šautuvų ir šovinių. Didelis trūkumas oficerių. Nėra avalynės ir apsivilkimo. Kareivių tarpe varoma bolševikų agitacija, organizuojama kuo smarkiausia kontragitacija. Karo ministerijoj ūpas gerėja, jaučiama, kad darbas eina tam tikron vagon. Štabe nutarta kviesti vokiečius instruktorius. Yra nutarta šiomis dienomis atidaryti paaficerių mokyklą.

/.../

M. Sleževičius
Ministeris pirmininkas

T. Petkevičius
Ministerių Kabineto reikalų vedėjas

F.923. Ap.1. B.24. L.241 a.p.

Originalas

Nr. 4

Kėdainių srities apsaugos viršininko J.Šarausko pranešimas KAM štabo viršininkui apie kariuomenės organizavimą

Kėdainiai

1919 m. sausio 13 d.

Pranešu, kad Kėdainių srities apsaugos būryje yra apie trisdešimt žmonių. Skaičius būtų jau daug didesnis, bet, neturėdamas ginklų, nusiunčiau juos Kaunan. Dabar atėjo Panevėžio srities apsaugos būrys ir laikinai apsistojo Kėdainiuose. Išrišimui klausimo apie bendrą veikimą abiejų Kėdainiuose esančiųjų būrių tikiuosi atvykti Kaunan. Jeigu būtų kokie nors greiti nurodymai, meldžiu suteikti per Vincą Vainauską.

J. Šarauskas
Kėdainių srities
apsaugos viršininkas

F.384. Ap.3. B.12. L.19.

Originalas.

Rankraštis.

Nr. 5

KAM štabo nurodymai 1 PP vadui dėl pulko formavimo

1919 m. sausio 20 d.

Šaukimą ir rinkimą savanorių tęsti ir toliau. Reikalinga iš anksto pranešti, kad savanoriai turėtų su savimi reikalingiausius daiktus: batus, šiltus drabužius, baltinius, kaldrą ir t.t. Už nešiojimą ir dėvėjimą šių daiktų jiems turi būti užmokėta sulig Tiekimo skyriaus nustatyta kaina.

Neužilgo tikimasi gauti iš Vokietijos amunicijos, šautuvai ir kulkosvaidžiai yra pareikalauti iš vokiečių ir tuo tikslu išsiųstas žmogus į Gardiną, nes čia reikalaujamo ginklų skaičiaus nėra.

Siųsti iš Kauno papildymą pulkan tuo tarpu negalima. Pulkas bus papildytas kitu būdu.

Sausio 15 d. š.m. apskelbta mobilizacija karininkų, papraporščikų, paoficierių ir valdininkų. Tokiu būdu manoma, kad trūkuma pulkuose specialistais bus papildyta. Esant tokiam trūkumui karininkų, vengti siuntinėti maitinimo reikalais, o tam tikslui skirti valdininkus.

Štabo viršininkas

Štabo adjutantas

F.384. Ap.2. B.61. L.23.

Nuorašas.

Nr. 6

Laikinosios Lietuvos vyriausybės įstatymas dėl vyrų, g. 1897-1898 m., šaukimo į kariuomenę

1919 m. vasario 13 d.

Šiuo skelbiamas 1897 ir 1898 m. naujokų kariuomenės šaukimas, t.y. tų vyrų, kuriems ligi 1919 m. sausio 1 d. sukako 20 ir 21 m.

Naujokai šaukiami iš visos Lietuvos. Šaukimo diena ir vietos, kur pirmučiausia bus pašaukti tie naujokai, pavedama paskelbti Krašto apsaugos ministeriui, sekant š.m. vasario 10 d. kariuomenės šaukiamąja instrukcija.

M. Sleževičius

Ministeris pirmininkas

Karininkas M. Velykis

Krašto apsaugos ministeris

"Laikinosios vyriausybės žinios", Nr. 4, 1919 m. kovo 4 d.

Nr. 7

Iš KAM įsakymo dėl įstojimo į Lietuvos kariuomenę sąlygų ir stojančiojo į kariuomenę pasižadėjimo tekstas

1919 m. vasario 16 d.

1

Skelbiu sąlygas įstojimo į Lietuvos krašto apsaugą ir pasižadėjimą:

1. Visa Lietuvos valstybės krašto apsauga yra Lietuvos vyriausybės žinioje ir klauso krašto apsaugos ministerio.
 2. Visa krašto apsauga organizuojama karo disciplinos pagrindais.
 3. Visi savanoriai priimami į krašto apsaugą ne mažiau kaip vieniems metams. Tarnavimo laikas gali būti pailgintas ilgesniam laikui tik laisva sutartimi su savanoriais.
 4. Mažinant krašto apsaugą ar darant visišką demobilizaciją, savanoriai gali būti paleisti ir anksčiau metų.
 5. Savanoriai, dėl kurių nors priežasčių nebegalį ištarnauti metų, gali būti jų pačių prašymu paleisti, tik Apsaugos ministerijos štabo viršininkui sutinkant.
 6. Kiekvienas savanoris, stodamas krašto apsaugon, raštu pasižada, kad jis gins Lietuvos valstybę, pildys Lietuvos valstybės įstatymus ir klausys savo vyriausybės įsakymų.
 7. Lietuvos vyriausybė duoda kiekvienam kareiviui savanoriui užlaikymą ir 100 markių algos mėnesiui. Be to, kiekvienai savanorio šeimynai, savanorio išlaikimai, mokama kas mėnesis po 50 markių.
 8. Sužeistiems kareiviams, nebegalintiems uždarbiauti, ir užmuštų kareivių šeimynoms valstybė patikrina būvį.
- Būvio patikrinimo taisyklės bus paskelbtos skyrium. Sąlygas skaičiau.

Pasižadėjimas

Aš čia pasirašęs kilęs iš apskričio valsčiaus
 . . . kaimo, gimęs mėnesio . . d. metų, kaip pilnateisis Lietuvos valstybės pilietis su žinia savo tėvų, niekieno neverčiamas įstoju į Krašto apsaugos ministeriją paminėtomis antroje šio lapo pusėje sąlygomis ir pasižadu, nesigailėdamas savo sveikatos nei gyvosties, gipti nepriklausomos Lietuvos valstybę. Pasižadu šventai ir sąžiningai eiti visas kareivio pareigas, dedamas ant manęs vyriausybės įstatais ir paliepipimais. Parašas.

- 1) Jei įstojančiam mažiau 20 metų, tada pasirašantis užbraukia žodžius "kaipo pilnateisis Lietuvos pilietis", o jei daugiau, tai išbraukia žodžius "su žinia savo tėvų".
- 2) Nemokantieji rašyti turi prašyti kito už jį pasirašyti. Parašas pasirašiusio liudijamas vyriausybės įstaigos.

/.../

Karininkas M. Velykis
Krašto apsaugos ministeris

"Įsakymas Krašto apsaugos ministerijai", Nr. 32, 1919 m. vasario 16 d.
Spaudinys.

Nr. 8

Iš KAM įsakymo dėl laikinos Lietuvos kariuomenės uniformos

1919 m. vasario 21 d.

/.../

6

Skelbiu laikinąją Lietuvos kariuomenės formą:

- 1) Munduras - anglų frenčas; iš užpakalio juostele truputį suveržtas; juostelė dviem sagomis prisegta; rankovės plačios su juostele, saga iš lanko pusės prisegama; rankovės su spalvuotomis atlapų apvadžionėmis; atlapų didumas 11 cm (skaitant nuo rankovės galo); apykaklė stati su atvarta; atvartos kraštas su spalvota apvadžione. Visos kišenės iš viršaus prisiuvamos su atlapais ir viena saga; antpečiai prisiuvamieji tos pat medžiagos, kaip ir frenčas; antpečių platumas prie rankovės 5 cm, o prie apykaklės 3 cm su spalvota apvadžione.
- 2) Kelnės, pusiau galife su spalvota apvadžione išvidinės siūlės (kantas).
- 3) Kepurės lankelis 4 cm pločio, tokio pat pločio kraštai (minkšti). Žemesnė lankelio pusė spalvuota, viduriu platumo 2 cm. Viršutinė kepurės siūlė spalvuota.
- 4) Milinė (apsiaustas) su dvieilimis sagomis, tokios pat spalvos, kaip medžiaga. Tolumas pačių viršutinių sagų 25 cm, tarp pačių apatinių - 15 cm; iš užpakalio juostele suveržta; juostelė dviem sagomis prisegama; apykaklė atverčiama ir platesnė už rusų šinelio apykaklę; apykaklės kraštas spalvuota apvadžione apsiūtas; kišenės škininės, vidurin įsiūtos; rankovės plačios su spalvuotomis apvadžionėmis ant atlapų; atlapų didumas 16 cm skaitant nuo rankovės galo. Milinė, frenčas, kelnės, palaidinė ir kepurė japonų karo spalvos.

Pastaba: Tuo tarpu leidžiama nešioti vokičių karo spalvos rūbai.

- 5) Batai juodi su aulais 2 coliais žemiau kelių; pamušalas ligi pusės aulo; užkulniai vidutinio aukščio; priešakiai amerikoniški.
 - 6) Apvadžionių ir lankelių spalva sulig ginklų rūšies: 1) pėstininkams - geltona, 2) artilerijai - raudona, 3) kavalerijai - balta, 4) inžinierių kariuomenei - rausva, 5) štabams - šviesiai mėlyna (dangaus).
- Kad atskyrus kariškius sulig užimamųjų vietų, nustatyta:
- a) apsaugos ministeris nešioja ant apykaklės kampų raudonus trikampius, kurių kraštai sidabrinu galionu 1/2 cm pločio apsiūti, ir su "Vyčiais" viduryje,
 - b) vadas korpuso nešioja geltonus trikampius, kurių kraštai sidabrinu galionu 1/2 cm pločio apsiūti, su trimis žvaigždutėmis,
 - c) vadas divizijos tokius pat trikampius su dviem žvaigždutėmis,
 - d) pulko vadas nešioja trikampius, apsiūtus tokio pat platumo galionu, ir vieną

žvaigždutę,

- e) pulko vadų padėjėjai, vadai batalionų, batarėjų, raitelių divizionų, ūkio vedėjai pulkuose nešioja trikampus be galiono ir žvaigždutės,
- f) vadai kuopų, eskadronų, komandų, vyresnieji karininkai batarėjose, vyresnieji adjutantai nešioja tokius pat trikampus su dviem žvaigždutėmis,
- g) jaunesnieji karininkai kuopų, eskadronų kuopų, batarėjų, komandų ir visi karininkai, užimantieji valdininkų vietas, sulig štabo nešioja trikampus su viena žvaigždute,
- i) daktarai-medikai nešioja trikampus su raudonu kryžiuuku viduryje; daktarų-veterinarių kryžiuukai mėlyni,
- k) sanitarijos skyriaus viršininkas nešioja trikampi štabų spalvos, apsiūtą sidabrinu galionu, su raudonu kryžiumi viduryje,
- l) visi valdininkai nešioja trikampus be žvaigždučių pamatu viršum.

Pastaba I. 1) Visi kariškiai, turintieji karo valdininkų vardą, nešioja formą trikampių, nustatytą valdininkams, nors ir užimtų vietą karininko sulig štabo. 2) Visi kariškiai, turintieji karininko vardą, nešioja formą karininko, nors ir užimtų vietą valdininko sulig štabo.

Pastaba II. Visi vyresnieji adjutantai sulig štabo nešioja geltonus, rusų formos akselbantus.

- m) Karo mokyklos mokinių apykaklės kraštai geltona juostele 1 cm pločio apsiūti,
- n) viršilos, vachmistrai prie galų apykaklės nešioja juostelę 2 cm pločio ginklų rūšies spalvos; juostelė prisiūta skersai apykaklę,
- o) būrininkai nešioja po dvi juosteles 1/2 cm pločio,
- p) skyrininkai nešioja po vieną juostelę 1/2 cm pločio,
- r) pentinus nešioja tik tie karininkai, valdininkai ir kareiviai, kuriems sulig štabo paskirtas arklys,
- s) prie kardų nešiojamos tautiškos juostelės, kokardom pririštos; juostelė nukardo kabo dar 16 cm.

Pastaba. Trikampis siuvas nuo apykaklės kraštų frenčo per 1/2 cm, o ant milinės per vieną cm. Trikampio aukštis daromas sulig apykaklės aukščio, o pamato plotis - 1 cm trumpesnis negu aukštis. Karininkai nešioja trikampi smailiu kampu į viršų, o valdininkai atbulai - smailiu kampu į apačią.

- t) Ant antpečių pažymima numeriai pulkų, batarėjų ir ginklų ženklai,
- u) ženklelis prie kepurės prisegamas ties viduriu minkšto krašto kepurės,
- v) sagos kaulinės, aprėdalo medžiagos spalvos,
- y) diržai odiniai 4 cm pločio, tamsiai geltonos spalvos, su metalinėmis sagtimi ir "Vyčiu" viduryje.

Briežai* bus išsiūsti atskirai.

* Brėžiniai

Karininkas Velykis
Krašto apsaugos ministeris

F.384. Ap.3. B.4. L.66-68.

Originalas. Rankraštis.

"Krašto apsaugos ministerijai įsakymas", Nr. 35, 1919 m. vasario 21 d.
Spaudinys.

Nr. 9

Karo atašė prie Lietuvos pasiuntinybės Berlyne R. Chodakausko pranešimas KAM štabo viršininkui apie numatomą Vokietijoje užpirktų ginklų, transporto priemonių ir aprangos Lietuvos kariuomenei išsiuntimą

Berlynas

1919 m. kovo 14 d.

Nuo pirmadienio ateinančios savaitės pradės eiti Kaunan prekiniai traukiniai per Karaliaučių. Nuo tos dienos Zacharijas žada siųsti priruoštus kariuomenei daiktus po penkis-šešis vagonus kasdien. Pirmoje eilėje bus išsiųsti drabužiai (5000 lig galo savaitės), batai - 20000, baltiniai - apie 15000, paskui motocikletai - penkiasdešimt, dviračiai - 25, automobiliai - dešimt, virtuvės - apie keturiasdešimt, rankinės granatos - 80000, kepurų ženklai, žvaigždutės ir /.../. Šauruvai ir durtuvai bus išsiųsti tuojau po nu/rodymo/ A.O.K. Nord** Karaliaučiuje, kokie (rusų ar /vokiečių/) bus priimti mūsų kariuomenei, atsakymas laukiamas ryt-poryt.

Artilerija (trys baterijos) užsakyta ir bus šiomis dienomis išsiųsta.

Vakar pasiuntinio gauta telegrama nuo ministerių pirmininko užsakyti ginklų ir visų reikalingų daiktų dviems pulkams ir trimis baterijoms. Būtų pageidaujama, kad KAM patvirtintų visus užsakymus per mane, nes ki/taip/ gali išeiti dėl užsakomųjų daiktų painiava, kad redakcija telegramų tankiaus labai plači/.../** ne visada galima suprasti, kas reikalinga už/sakyti/.

Karininkas R.Chodakauskas

F.930. Ap.2. B.11. L.13.

Originalas. Rankraštis.

* Neįskaitomas žodis (nuplėštas lapo kraštas)

** Kariuomenės Šiaurės grupės vyriausioji vadovybė

*** Neįskaitomas žodis (nuplėštas lapo kraštas)

Nr. 10

Iš Ministrų kabineto posėdžio, kuriame krašto apsaugos ministras A.Merkys informavo apie kariuomenės aprūpinimą ginkluote, drabužiais ir maistu, protokolo

1919 m. balandžio 19 d.

/.../ Trūkumas apsilvilkimo ir apsiavimo trukdo visą kariuomenės organizavimo darbą. Kariuomenės organizavimas neina pirmyn, o tas, kas neina pirmyn, eina atgal. Parodo, kiek iš viso gauta apsilvilkimo, batų ir t.t. Neapvilktų kareivių yra apie 7000. Zacharijas apsilvilkimo greit nepristatys. Jis gali pristatyti visą ką tik po trijų mėnesių. Kiekviena kariuomenės dalis turi būti aprūpinta maistu ne mažiau kaip vienam mėnesiui. Tuo tarpu kariuomenė nėra aprūpinta ir rytojaus dienai. Jeigu Tiekimo ir maitinimo ministerija negalės aprūpinti kariuomenės nors mėnesiui, tai mes priversti būsime atsisakyti nuo darbo. Yra daug pašauktų, kurių mes negalime paimti. Bet tas stato į negalimą padėtį tuos naujokus, kurių niekas negali ir nenori priimti į darbą. Iš susiklojusių aplinkybių yra tik vienas išėjimas - kuo greičiausiai išgauti kariuomenei apsilvilkimą ir ginklų visai nepriklausomai nuo vokiečių. Karininkai stovi griežtai prieš vokiečių samdymą, nes tai galutinai demoralizuotų mūsų kariuomenę. Mes neturime jokio susisiekimo, nes neturime savo telegrafo ir telefono. Iš to galima suprasti, kokioj padėty mes galime vieną gražią dieną atsidurti. /.../

M. Sleževičius

Ministeris pirmininkas

T. Petkevičius

Ministerių kabineto reikalų vedėjas

F.923. Ap.1. B.24. L.112.

Originalas.

Nr. 11

Iš Ministrų kabineto posėdžio protokolo dėl gen. S.Žukausko paskyrimo kariuomenės vadu

1919 m. gegužės 7 d.

/.../

Ministerių kabinetas pritaria ministerio pirmininko pasiūlymui pristatyti Valstybės prezidento paskyrimui generolą S.Žukauską vyriausiuoju karo vadu.

/.../

M. Sleževičius
Ministeris pirmininkas
T. Petkevičius
Už Ministerių Kabineto reikalų vedėją

F.923. Ap.1. B.24. L.85.

Originalas.

Nr. 12 - 13

KAM Mobilizacijos dalies informacija JAV karinei misijai apie Lietuvos kariuomenės organizavimo eigą ir suvestinės žinios apie pašauktuosius kariuomenėn iki 1919 m. gegužės 12 d.

1919 m. gegužės 14 d.

Nr. 12

Į Tamstos raštą nuo š.m. gegužės 13 d. prancšu: iš 21 neužimtos priešais apskrities, šaukiant naujokus dviejų (1897 ir 1898) metų, galima tikėtis gauti apie 400 žmonių iš kiekvienos apskrities. Tai būtų iš viso (400 x 21) - 8400 vyrų. Penkiolikoje apskričių mobilizacija jau paskelbta ir vykdoma, iš kurių aštuonios apskritys, kur mobilizacija buvo vykdoma pirmoje eilėje, ligi šiam laikui davė rezultatus, pažymėtus pridedamose čia žiniose, apart jau tarnaujančiųjų armijoje apie 9000 kareivių savanorių.

Priedas: žinios.

Mobilizacijos dalies viršininkas

Nr. 13

Apskritys	Pašaukta	Paliuosuota			Priimta
		visai	atsargon	viso	
Marijampolės	1407	199	493	692	715
Alytaus	610	54	250	304	306
Seinų	278	29	120	149	129
Vilkaviškio	493	23	139	162	331
Šakių	645	-	-	283	362
Sedos	842	-	-	302	540
Kėdainių	451	64	129	193	258
Kauno	649	92	109	201	448
Viso	5375				3089

F.929. Ap.5. B.7. L.23, 24.

Juodraštis.

Nr. 14

Laikinosios Lietuvos vyriausybės įstatymas dėl 1894-1900 m. g. vyrų, baigusių ne mažiau kaip 4 klases ir aukštųjų mokyklų studentų, mobilizacijos

1919 m. gegužės 26 d.

Kariškių kadro prirengimui, visi Lietuvos piliečiai, išėjusieji ne mažiau kaip 4 klasių mokslą (gimnazijų, miesto ar kitų mokyklų), visi aukštųjų mokyklų studentai - g. 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899 ir 1900, šaukiami ir mobilizuojami.

Visi turi ne vėliau š.m. birželio 10 d. užsiregistruoti pas apskričių viršininkus gyvenamoj vietoj.

Sąrašai, sudarytieji registracijos metu, turi būti perduoti artimiausiems komendantams.

Visus mobilizuotus vyrus komendantai privalo išsiųsti Kauna KAM žiniai ligi š.m. birželio 20 d., teikiant jiems palengvinimus ir išduodant pinigų kelionei.

Paliuosuojami apskričių viršininkai, milicijos vadai, vidurinių mokyklų vedėjai ir vidurinių mokyklų moksleiviai, tebeinantieji mokslą.

Būtinai reikalingi valdininkai gali būti paliuosuoti tik atitinkamoms ministerijoms su KAM susitarus, bet ne daugiau 1/3 dalies mobilizacija šaukiamųjų tos ministerijos valdininkų.

A. Smetona
Valstybės prezidentas

M. Sleževičius
Ministeris pirmininkas

A. Merkys
Krašto apsaugos ministeris

"Priedėlis prie Laikinosios vyriausybės žinių Nr. 8".

Nr. 15

2 PP vado V.Glovackio pareiškimas Arskiros brigados vadui dėl karininkų trūkumo ryšium su komendantūrų steigimu

Aleksandravelė

1919 m. birželio 9 d.

Visa eilė pulko karininkų yra komendantais, pvz., karininkas Kmieliauskas - komendantas Vilkaviškio, karininkas Šlapikas - komendantas Šakių, karininkas Šulga - komendantas Šeduvos, karininkas Aglinskas - komendan-

tas Subačiaus, karininkas Samosionka - komendantas Viešintų, karininkas Sinkevičius - komendantas Kupiškio ir dabar dar, užėmus vietas, prisieina taip pat steigti komendantūras dėl galutinio sutvarkymo ir išgaudymo slankiojančių miškuose bandomis plėšikų, savanorių komunistų ir jiems panašių. Veikiančios gi pulko dalys lieka be karininkų: ant fronto trys kuopos turi tik po vieną kuopos vadą, A Bn taip pat kuopos turi tik po vieną karininką; jeigu kas nors susirgs ar žus, tai kuopos lieka visiškai be tokių. Prašau Tamstos užtarimo prieš Jo Ekselenciją vyr. karo vadą apie skubotą apmainymą visų komendantų ir grąžinimą man į pulką mano karininkų, o taip pat prisiuntimo į pulką nors minimum dvidešimt karininkų. Mano pulko kariškoj mokykloj yra 41 junkeris, aš norėčiau juos visus gauti į pulką.

Apart karininkų kiekvienai komendantūrai yra duoti mano kareiviai dėl pradžios po būrij; malonėčiau prašyti grąžinti man juos į pulką, komendantas gi gali iš savanorių ir mobilizuotų sudaryt sau komendantūros kuopas ir jiems ciliniai pulko kareiviai nereikalingi. Skyrimas būrių dėl komendantūrų įneša tik silpnybę tų kuopų, iš kurių išskirti, ir apart to labai apsunkina tinkamą aprūpinimą visuo kuo išskirtus kareivius.

Karininkas Glovackis
Pulko vadas

Karininkas Dabulevičius
Adjutantas

/Rezoliucija:/ Vyr. karo vadui. Už atskiros brigados vadą karininkas Giedraitis. 1919 m. birželio 10 d.

F.930. Ap.7. B.67. L.248.

Originalas.

Nr. 16

Laikinosios Lietuvos vyriausybės įstatymas dėl kariškių aprūpinimo žeme

1919 m. birželio 20 d.

1. Kariškiai, Lietuvos piliečiai, bežemiai, mažažemiai, kurie savo noru arba Lietuvos vyriausybės šaukiami stvoja Lietuvos kariuomenėn gintų Lietuvos nepriklausomybės ir, gindami ją nuo priešininkų, nebuvo teismo baudžiami ir ištikimai ištarnavo kariuomenėje ligo karo pabaigos ir demobilizacijos, turi pirmenybės prieš visus kitus gauti žemės iš valstybės.

Pastaba: Tie kariškiai, kurie ištikimai kariuomenėje tarnavę ir dėl sužeidimo arba nustojimo sveikatos yra iš josios visai paleisti, gali žemės gauti šiais metais.

2. Nurodytoji pirmajame šio įstatymo straipsnyje kariškių teisė, mirus jiems karo lauke arba kitur, einant savo pareigas, pareina vaikams, o jų nesant - tėvams.
3. Mažažemis yra tas, kurio paties arba jo tėvų nuosavybėje yra ne daugiau kaip 6-10 dešimtinių* tinkamos ūkiui žemės, atsižūrint į žemės kokybę ir padėtį, apie ką sprendžia Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerija.
4. Šiam tikslui imama:
 - a) iš esamųjų vyriausybės žinioje visų rūšių valstybės žemių,
 - b) iš priverčiamai imamų žemių iš privatinių savininkų, turinčių nuo 500 dešimtinių ligi 800 dešimtinių, iki 15 %, iš turinčių daugiau kaip 800 dešimtinių - iki 30 %.
5. Priverčiamai imti žemės iš privatinių savininkų yra sudaromos kiekvienoje apskrityje komisijos iš taikos teisejo, apskrities savivaldybės nario ir Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos atstovo, pirmininkaujant taikos teisėjui.
6. Kaip valstybė atsisteis paimtųjų žemių savininkams ir kokiomis sąlygomis šio įstatymo žeme aprūpintieji karo žmonės taps jos savininkais - nulems Steigiamasis seimas.
7. Komisijų nužiūrima žeme šiam karo žmonių reikalui kiekvienu žygiu paimama, nusprendus Vyriausiajai komisijai kariškiams žeme aprūpinti, kuri turi susidėti iš žemės ūkio ir valstybės turtų, vidaus reikalų, krašto apsaugos ir teisingumo ministerių, teisingumo ministeriui pirmininkaujant. Vyriausiosios komisijos nusprendimai galutini.
8. Vienam kariškiui duodama žemės tokia sąlyga, kad jo nuosavybėje būtų iš viso ir tai prie daikto:
 - a) 1-os rūšies nuo 8-12 dešimtinių,
 - b) 2-os " " 12-16 "
 - c) 3-os " " 16-20 "
9. Kiekvienam tokiam besikuriančiam ūkiui valstybės lėšomis yra duodama vieno karto pašalpa ligi 100 kelmų nuo 6 ligi 9 verškų** drūmumo ir sėklai ligi 30 pūdų žieminių ir 50 pūdų vasarinių javų.
10. Gautoji žemė negali būti kitam parduota ir kirokiu būdu perleista be vyriausybės sutikimo. Tokiais atsitikimais vyriausybė turi teises atgal atsiimti žemę, atlygindama trobesių pastatymo ir padarytųjų žemės pagerinimų išlaidas.
11. Išnuomoti leidžiama tik vyriausybės žinia šiais atsitikimais:
 - a) mirus šeimynos galvai arba jam ilgiau susirgus ir esant dar nesuaugusiems vaikams,
 - b) pašaukus šeimynos galvą į kariuomenę ar rinkimų keliu einant jam visuomenės arba valstybės pareigas, dėl kurių pačiam negalima ūkininkauti,
 - c) prireikus dėl svarbių priežasčių šeimynos galvai ilgesniam laikui atsi-traukti iš ūkio.

* Žemės ploto matas, lygus 1,0925 ha

** Ilgio matas, lygus 4,4 cm

A. Smetona
Valstybės prezidentas

M. Sleževičius
Ministeris pirmininkas

T. Petkevičius
Ministerių kabineto reikalų vedėjas

„Laikinosios vyriausybės žinios“, Nr. 8, 1919 m. liepos 1 d.

Nr. 17

Laikinosios Lietuvos vyriausybės įstatymas dėl kryžiaus „Už Tėvynę“*

1919 m. liepos 30 d.

1. Nustatomas trijų laipsnių kryžius duodamas kareiviams ir karininkams už narsumą kovoje su priešininkais. Kryžius ant visų keturių kampų turi parašą „Už Tėvynę“. Pirmo ir antro laipsnio - plieno kryžiai, trečio - žalvario kryžiai. Antro ir trečio laipsnio kryžiaus juosta turi metalinį ažuolo lapų vainiką. Ordino juosta nustatyta įstatymu iš š.m. gegužės 26 d.
2. Nusipelnę šį atsižymėjimo kryžių turi teisės jį nešioti visur ir visuomet.

A. Smetona
Valstybės prezidentas

M. Sleževičius
Ministeris pirmininkas

„Lietuvos kariuomenei įsakymas“, Nr. 127, 1919 m. rugpjūčio 7 d.

Spaudinys.

Nr. 18

2-osios brigados vado S.Nastopkos slaptas raštas KAM rikiuotės skyriaus viršininkui dėl brigados papildymo

Obeliai

1919 m. rugpjūčio 28 d.

Trys savaitės atgal Tamsta prižadėjai plk. Kleščinskiui išsiųsti papildymui Marijampolės bataliono 160 žmonių ir iki šiam laikui dar nieko neatsiuntėt. Prasidėjus operacijoms, skaičius žmonių mažėja ir susideda labai sunkus padėjimas, nes skaičius durtuvų visam batalione sumažėjo iki 140 žmonių, taip kad ir Panevėžio batalioną tuo tarpu privesti iki bataliono etatų negalima.

Karininkas Nastopka

* Žr. dok. Nr. 23

Karininkas Giedraitis
L.e. štabo viršininko p.

/Rezoliucija/ Telefonograma 2-osios brigados vadui. Pranešu, jog yra pasiūsta 100 žmonių š.m. rugpjūčio 30 d. Marijampolės batalionui. Rikiuotės skyriaus viršininkas karininkas Byla.

F.930. Ap.7. B.67. L.112.

Originalas. Rankraštis.

Nr. 19

Laikinosios Lietuvos vyriausybės įstatymas dėl Lietuvos kariuomenės laipsnių

1919 m. rugsėjo 13 d.

1. Lietuvos kariuomenei įvedami penki kareivių ir aštuoni karininkų laipsniai

2. Laipsnių pavadinimai šie:

- 1) eilinis kareivis,
- 2) grandinis kareivis,
- 3) jaunesnysis puskarininkis,
- 4) vyresnysis puskarininkis,
- 5) viršila,
- 6) leitenantas,
- 7) vyresnysis leitenantas,
- 8) kapitonas,
- 9) majoras,
- 10) pulkininkas-leitenantas,
- 11) pulkininkas,
- 12) generolas-leitenantas,
- 13) generolas.

3. Lietuvos kariuomenei nustatomos šios tarnybos:

- 1-as laipsnis - eilinis kareivis,
- 2-as " - grandiniai viršininkai,
- 3-ias " - skyrių viršininkai,
- 4-as " - būrio vadai arba būrininkai,
- 5-as " - viršilos,
- 6-as " - jaunesnieji karininkai, kurie dalyse atsakomųjų pareigų neina,
- 7-as " - jaunesnieji karininkai, kurių pareigos mažesnės už kuopos vado,
- 8-as " - kuopos vadas,
- 9-as " - bataliono vadas,

- 10-as " - pulko vado padėjėjas,
- 11-as " - pulko vadas,
- 12-as " - brigados vadas,
- 13-as " - divizijos, korpuso, armijos vadas.

4. Iš eilinio kareivio pakeliama į grandinį dalies viršininko nuožiūra; į puskarininkius ir į viršilas pakeliami tik baigę puskarininkių mokyklas ir į etatų vietas, nežiūrint tarnavimo laiko, - pakelia dalies vadas. Karo metu už ypatingus pasidymėjimus eiliniai kareiviai pakeliami į sekamą puskarininkio ir viršilos laipsnį ir neišėję puskarininkių mokyklos dalies vado nuožiūra. Leitenanto laipsnį kareiviai įgyja ištarnavę ne mažiau kaip vienus metus kariuomenėje ir išlaiko tam tikrus egzaminus. Karo metu kareiviai Vyriausios karo vadovybės gali būti pakeliami į leitenantus už pasidymėjimą be vakansijų ir be tų sąlygų, bet tik tie, kurie lietuviškai moka skaityti ir rašyti. Taip paaukštinti kariškiai ramiame laike, jei eis karinę tarnybą ir toliau, privalo būtinai laikyti prie karo mokyklos nustatytus egzaminus.

5. Karininkų tarnybos vyresniškumas eina šiuo būdu:

Baigę karo mokyklą I rūšies gabumu mokiniai (kareiviai) gauna leitenanto laipsnį ir tarnauja tame laipsnyje 3 metus. Baigę karo mokyklą II rūšies gabumu kareiviai gauna leitenanto laipsnį ir tarnauja 4 metus.

Toliau tarnauja:

- vyresnysis leitenantas 4 metus,
- kapitonas 4 metus,
- majoras 4 metus,
- pulkininkas-leitenantas 4 metus,
- pulkininkas 4 metus,
- generolas-leitenantas 4 metus,
- generolas.

Paaukštinimą į sekantį laipsnį galima daryti prisilaikant šių taisyklių:

- a) atitinkama atestacija,
- b) atitarnavimas žemesniame laipsnyje paskirto laiko,
- c) vakansijų buvimas,
- d) komanduojamojo cenzo atbuvimas Lietuvos armijoje: karo laiku faktinis komandavimas kuopa, batalionu, arba pulku veikiančiose dalyse ne mažiau, kaip po 6 mėn., ramiu laiku - po 3 metus.

6. Niekas negali būti paaukštintas į majoro laipsnį, neturėdamas komanduojamojo cenzo (žiūrėk par.5), išskyrus asmenis, kuriuos liečia par.10.

7. Kariniai gydytojai paaukštunami į tokius pat laipsnius kaip ir rikiuotės kariniai tarnautojai, bet kaip baigę aukštąjį mokslą ir skiriami į karo tarnybą, pradedant ją nuo vyresniojo leitenanto laipsnio su pasidymėjimais "gydytojas", "veterinarijos gydytojas".

Pastaba. Baigusieji aukštąjį specialinį mokslą, išėję karo mokyklą arba tam tikrus karininko egzaminus ir užėmę vietą sulig savo specialybe, gauna iš karto kapitono laipsnį.

8. Laipsniuose patvirtinami tik Lietuvos piliečiai ir tik tie, kurie užima etato

vieta. Visi patvirtinimai pristatomi Valstybės prezidentui ir eina įsakymais "Lietuvos kariuomenei".

9. Karo metu ypatingai atsižymėję kariškiai paskatinimui gali būti pakeliami į aukštesnį laipsnį: kareiviai - dalies viršininkų, o karininkai - Valstybės prezidento, nežiūrint tarnybos laiko, bet kaskart pristatant apie tai savo artimiausiam viršininkui su plačiais išdėstytais motyvais.

10. Karinių rusų armijos tarnautojų laipsniai keičiami Lietuvos kariuomenėje šiuo būdu: tarnybos laikas rusų armijoje baigiasi 1917 m. lapkričio* 1 d.

Buvę tuo laiku paskutiniame laipsnyje arba pristatyti į naują keičiami į Lietuvos armijos laipsnius su turima tuo laiku senyba plius tarnyba Lietuvos armijoje;

praporščik - leitenantas su tarnavimo senyba ligi 1917 m. lapkričio* 1 d. plius dar 2 metai senybos;

podporučik - vyresnysis leitenantas su tarnavimo senyba ligi 1917 m. lapkričio* 1 d. plius 1 metai senybos;

poručik - vyresnysis leitenantas su tarnavimo senyba ligi 1917 m. lapkričio* 1 d. plius 2 metai senybos;

štabs-kapitan - kapitonas su tarnavimo senyba ligi 1917 m. lapkričio* 1 d. plius 2 metai vyresniškumo;

kapitan - majoras su tarnavimo senyba ligi 1917 m. lapkričio* 1 d. plius 1 metai vyresniškumo;

podpolkovnik - pulkininkas-leitenantas su tarnavimo senyba ligi 1917 m. lapkričio* 1 d.;

polkovnik - pulkininkas su tarnavimo senyba ligi 1917 m. lapkričio* 1 d.;

general-major - generolas-leitenantas su tarnavimo senyba /ligi/ 1917 m. lapkričio* 1 d.;

general-leitnant - generolas su tarnavimo senyba ligi 1917 m. lapkričio* 1 d.

11. Stojant į Lietuvos armiją kitų armijų kariniams tarnautojams, jų laipsniai keičiami į Lietuvos armijos laipsnius tam tikros komisijos, Valstybės prezidento patvirtintos.

12. Už ypatingą pasidarbavimą Lietuvos kariuomenėje tvėrimo pradžioje, pradedant nuo 1918 m. gruodžio 1 d. ligi 1919 m. kovo 1 d. 1 diena lygi 10 dienų, nuo 1919 m. kovo 1 d. ligi 1919 m. gegužės 1 d. - 6 dienoms.

13. Du kartu neužtenkamai atestuoti kariškiai paleidžiami iš tarnybos kariuomenėje.

14. Įvykdinimas gyveniman viršminėtų taisyklių eina evoliucijos keliais. Atestuotieji kariškiai pasilieka savo vietose ir gali būti pašalinami tiksliai už jų neatitinkamumą.

15. Prie pakeitimo laipsnių par.10 nurodytu būdu baigusieji aukštąjį mokslą - universitetą ar tolygias aukštąsias mokyklas - gauna metus vyresniškumo, o baigę gimnaziją ar tolygias mokyklas - gauna pusę metų vyresniškumo.

* Dokumente klaidingai - "X" (spalio).

16. Alga mokama laikinai ne pagal laipsnius, bet pagal užimamą vietą.

A. Smetona
Valstybės prezidentas

P. Leonas
Ministerio pirmininko pavaduotojas
Vidaus reikalų ministeris

"Laikinosios vyriausybės žinios", Nr. 13, 1919 m. spalio 8 d.

Nr. 20

Anglų karinės misijos Lietuvoje vadovo H.Ravan-Robinsono raštas kariuomenės vadui dėl komendantūrų įgulų pertvarkymo

1919 m. spalio 6 d.

Mano nuomone, per daug lietuviškų dalių išsklaidyta po komendantūras. Iš viso jose yra apie 4800 žmonių, iš kurių 2800 galima būtų atsisakyti ir perkelti į Kauną naujų batalionų formavimui. Dabartinėje sistemoje slypi didelis pavojus. Komendantūrų dalys pakankamai stiprios, kad galėtų bet kuriuo metu pasipriešinti, bet per silpnos ilgesnį laiką gintis, jeigu iš tiesų būtų užpultos. Geriau būtų turėti mažesnes įgulas ir didesnius rezervus.

Gen. štabo plk. H. Ravan-Robinsonas
Antantės karinė misija

F.923. Ap.4. B.6. L.13.

Originalas. Versta iš vokiečių k.

Nr. 21

KAM mobilizacijos dalies suvestinės žinios apie naujokų, g. 1896, 1899 ir 1900 m., šaukimo rezultatus

1919 m. lapkričio 29 d.

Apskritis	Pašaukta	Paliuosuota	Nestojo	Priimta	Pribuvo I etapo skirstymo punktą	Pastabos
Kauno (be miesto)	1457	506	409	532	457	
Marijampolės	2383	893	660	810	500	
Alytaus	1689	869	205	615	421	
Seinų	1226	377	466	383	236	
Vilkaviškio	2320	524	961	835	708	
Šakių	2262	616	878	722	335	

TOKIA BUVO PRADŽIA

Apskritis	Pašaukta	Paliuosuota	Nestojo	Primta	Pribuvo i etapo skirstymo punktą	Pastabos
Kėdainių	479	162	130	187	320	
Raseinių	-	-	-	-	149	
Tauragės	-	-	-	-	-	žinios negautos
Telšių	-	-	-	-	-	
Mažeikių	-	-	-	-	-	
Kretingos	-	-	-	-	-	
	11816	3947	3709	4084	3126	

*Karininkas Giedravičius
Mobilizacijos dalies viršininkas*

F.929. Ap.5. B.7. L.227.

Rankraštis.

Nr. 22

Slaptas Gen. štabo aplinkraštis karinių dalių vadams dėl visiško pasitikėjimo anglų karininkais, tarnaujančiais Lietuvos kariuomenėje

1919 m. gruodžio 12 d.

Anglų karininkai, įstoję tarnystėn į mūsų kariuomenę, išvardinti Lietuvos kariuomenės įsakymuose, sulig savo kariniu prityrimu, be abejo, yra labai naudingi mūsų kariuomenei. Iš taip trumpo jų darbavimosi matyti stengimasis duoti visus savo karinius prityrimus mūsų kariuomenės naudai. Darbo nauda reikalauja atsižvelgti su atyda ir pilnu pasitikėjimu į gaunamus patarimus. Todėl prašau visuomet rodyti šiems karininkams pilną pasitikėjimą.

Gen. ltn. Nastopka

Gen. ltn. Kubilius

Rikiuotės skyriaus viršininkas

F.516. Ap.1. B.3. L.38.

Patvirtintas nuorašas. Rankraštis.

Nr. 23

Valstybės prezidento A.Smetonos įsakymas dėl "Vyties kryžiaus" ordino 1920 m. vasario 3 d.

Laikinosios vyriausybės nutarimu 1919 m. lapkričio 26 d. pakeistąjį kryžių "Už Tėvynę" Kryžiumi paimto iš Raitelio skydo ir mano lapkričio

30 d. patvirtintąjį pavadinti "Vyties kryžiumi".

"Vyties kryžius" nustatomas dviejų rūšių: Pirmos rūšies - su kalavijais ir antros - be kalavijų. Abi "Vyties kryžiaus" rūšys turi tris laipsnius, skaitant trečią laipsnį vyresniuoju. "Vyties kryžius" metalinis, juodas, emaliuotas, su Vytimi raudoname skyde priešakinėje pusėje. Kalavijai kryžmai sudėti po skydu. Kitoj pusėj kryžiaus su kalavijais pažymėta "Už narsumą". Abiejų rūšių kryžiuose užpakalinėje pusėje statomas kryžiaus Nr. ir Lietuvos kariuomenės atgimimo diena - 23.XI.1918 m.

Kaspinas kryžiui sulig laipsnių žymimas tokiu pat skaičiu žvaigždutėmis. Nusipelnę šį atsižymėjimo kryžių turi teisės jį nešioti visur ir visuomet.

A. Smetona
Valstybės prezidentas

"Lietuvos kariuomenei įsakymas", Nr. 234, 1923 m. vasario 8 d.
Spaudinys.

Nr. 24

KAM pranešimas JAV atstovui D.Geidui (D.Gade) apie Lietuvos kariuomenės organizavimo eigą

1920 m. vasario 17 d.

1918 m. lapkričio mėn. susidarė pirmas Lietuvos Ministerių Kabinetas, o jau lapkričio 23 d. krašto apsaugos ministeris išleido įsakymą formuoti 1 PP, todėl ta diena ir laikoma Kariuomenės šventės diena, Lietuvos kariuomenės organizavimo pradžia. Tų laikų aplinkybės, vokiečių žiauri okupacija, lėšų ir kariškos medžiagos stoka neleido Laikinajai valdžiai paskelbti naujokų kariuomenės šaukimą, teko tvirti kariuomenę iš savanorių, o visus karininkus ir puskarininkius, tarnavusius rusų armijoje, iki 45 m. amžiaus mobilizuoti.

Okupantai vokiečiai, nors ir leisdami raštu tvirti mums savąją kariuomenę, stengėsi įvairiais būdais apsunkinti ir be to jau nelengvą darbą: kareiviams savanoriams neišduodavo važiavimui geležinkeliu leidimų, neduodavo mums kareivinių ir kitų reikalingų namų ir t.t. Bet nežiūrint į tas visas sunkenybes, savanoriai kareiviai rinkosi į nurodytą vietą, ir jau gruodžio mėn. išleistas įsakymas pradėti tvirti 2 PP. Savanorių skaičius kasdien augo, ir jau vasario mėn. pradėta tvirti 1 RP ir 1 AP. Gavus iš vokiečių sunkiomis sąlygomis kariuomenei drabužių ir ginklų, vasario mėn. buvo paskelbtas naujokų, g. 1897 ir 1898 m., šaukimas. Tuo pačiu laiku KAM štabas plėtėsi, buvo steigiami nauji skyriai, aviacijos dalis su

aviacijos mokykla, o provincijoje kiekvienos apskrities centre - komendantūra. Padidėjus kariuomenei, mobilizuotų karininkų ir puskarininkų skaičius pasirodė esąs per mažas ir todėl buvo įsteigta 4 mėn. kurso karo mokykla su pėstininkų, raitelių, artileristų ir inžinierių skyriais.

Parengimui puskarininkų kadro pulkuose buvo įsteigtos mokomosios komandos. 1919 m. liepos mėn. buvo pirmą kartą karo mokyklos laida iš 89 karininkų, kurie visi buvo paskirti į pulkus.

Idant turėti kariuomenėje daugiau inteligentijos jėgų, iš kurių būtų galima ateityje paruošti karininkus ir puskarininkius, valdžios įsakymu birželio mėn. buvo paskelbtas inteligentų šaukimas. Šia pašauktieji dar labiau sustiprino kariuomenės dvasią ir pradėjo dar tvirtesnę pagrindą jos veikimui.

Naujokų šaukimai vasario ir birželio mėn. tiek padidino kariuomenės skaičių, kad jau 1919 m. birželio mėn. ji sudarė 16964 žmonių ir susidėjo iš sekančių dalių: 1, 2 ir 3 PP, Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Šiaulių, Joniškėlio ir Ukmergės batalionų, 1 ir 2 A Bn, keturių artilerijos batarėjų, trijų eskadronų, pionierių ir geležinkelio kuopų, aviacijos būrio iš aštuonių lėktuvų, automobilių kuopos.

Liepos mėn. pasitraukus vokiečiams iš didesnės Lietuvos dalies, organizavimo darbas pradėjo dar sparčiau eiti, tuo labiau, kad iš Amerikos valdžios gavome Prancūzijoje 30 tūkst. komplektų apmundiravimo ir kitų reikalingų kariuomenei daiktų. Todėl lapkričio mėn. buvo paskelbti naujokų, g. 1898, 1899 ir 1900 m., šaukimai. Visi batalionai buvo permuoti į pulkus, buvo įsteigtos naujos dalys: elektrotechnikos batalionas, automobilių batalionas ir nauji pulkai, ir jau 1919 m. gruodžio pabaigoje Lietuvos kariuomenės skaičius siekė iki 28062 kareivių ir turėjo devynis pėstininkų pulkus, vieną raitelių pulką iš keturių eskadronų, vieną artilerijos pulką iš šešių lengvų ir vienos sunkios baterijos, atskiras sapiorų ir geležinkelio kuopas, du atsargos batalionus, elektrotechnikos batalioną, 22 komendantūras po 200 kareivių kiekvienoje, aviacijos būrį iš dvylikos lėktuvų ir vieną šarvuotų automobilių būrį.

Gruodžio 6 d. buvo Karo mokyklos karininkų antra laida, kurią baigė 200 mokinių, ir viena laida Aviacijos mokyklos, kurią baigė 23 karininkai.

Besiformuojant kariuomenei, teko vesti kovą ir su bolševikais, kurie 1919 m. sausio mėn. pradžioje užėmė dalį Lietuvos. Jau susio mėn. pradedo pirmieji mūšiai su bolševikais ir baigėsi spalio mėn., kada bolševikai buvo išvaryti iš Lietuvos už Dauguvos upės. Tokiu būdu Lietuva buvo

išlaisvinta iš bolševikų jungo savo jėgomis.

Per tą laiką iš bolševikų paimta daug kariško grobio: iki 2 tūkstančių belaisvių, keletas tūkstančių šautuvų, daug vežimų, arklių, vienas lėktuvas, vienas šarvuotas automobilis ir t.t.

1919 m. vasarą vokiečių okupuotoj Lietuvos dalyje pradėjo organizuotis rusų vokiečių Bermonto kariuomenė, kuri lapkričio-gruodžio mėn. buvo išvaryta iš Lietuvos, paėmus iš jų grobį. Dabartiniu metu kariuomenė stovi Dauguvos fronte, saugodama Lietuvos sieną nuo bolševikų, ant vokiečių sienos ir ant demarkacijos linijos su lenkais.

Visa kariuomenė padalinta į tris brigadas, prie kiekvienos brigados po keletą artilerijos batarėjų ir eskadronų. Pulkas susideda iš trijų batalionų, batalionas - iš trijų kuopų, kuopoje - trys būriai, būrys - iš trijų skyrių.

Už pasižymėjimus karo lauke su Lietuvos priešais yra valdžios nustatytas šešiakampis Vyties kryžius I ir II rūšies, III, II ir I laipsnių, kuriuo apdovanota jau - 106 karininkai ir 668 kareiviai. Užmuštųjų ir sužeistųjų kariškių šeimoms arba nustojusiems sveikatos tarnaujant kariuomenėje išduodama valdžios nustatyta pašalpa. Organizuojamos Lietuvos kariuomenės tikslas yra ne kokie nors agresyvūs tikslai, bet vien tik sienų apsauga ir tvarkos palaikymas šalies viduje.

*Krašto apsaugos ministerio
padėjėjas
Liormanas
Kanceliarijos viršininkas*

F.929. Ap.1. B.366. L.14-17.

Antrasis originalo egzempliorius. Versta iš anglų k.

Paaiškinimai:

AP - Artilerijos pulkas

Bn - Batalionas

KAM - Krašto apsaugos ministerija

PP - Pėstininkų pulkas

RP - Raitelių pulkas